नोव्हेंबर २००१ Rs. 10/-

चांदोबा

भारतवीर प्रश्नावलीत भाग घ्या आणि आकर्षक बक्षिसे मिळवा

भारताचे वीर–२

तुम्हाला खेळ आवडतात ना? मग तुमच्या आवडत्या खेळांडूबद्दलची ही प्रश्नावली सोडवा.

तीन बिनचूक उत्तरांना बक्षिसादाखल सायकली मिळतील.*

1 १९३२च्या लॉस अँजेलिस ऑलिंपिक्समध्यें यांनी भारतीय संघाचे नेतृत्व केले आणि हॉकीचे सुवर्णपदक जिंकले. १९२६ ते १९४८ पर्यंतच्या आंतरराष्ट्रीय हॉकी सामन्यांमध्यें त्यांनी एक हजारापेक्षां जास्त गोल्स केलेले आहेत. त्यांचे नांव काय? ....

2 हा प्रथम ज्युनियर विंबल्डन टेनिस विजेता होता आणि आता भारताच्या लोकप्रिय जोडीतला एक खेळाडू आहे. त्याचे नांव सांगा.
....

3 १०,००० पेक्षां जास्त धावा प्रथम काढणारा 'लहानखुरा श्रेष्ठी' 'लिटल मास्टर' कोण आहे?
....

4 हा विश्वचषक विजेता बुद्धिबळपटु प्रत्येक भारतीयाला माहीत आहे. तुम्हालाही तो ठाऊक असणारच.
....

5 यांनी १९८० मधें ऑल इंग्लंड बॅडमिंटन चँपियनशिप जिंकून जगाचा नकाशावर भारताचे नांव नोंदवले. ओळीने नऊ वर्षे राष्ट्रीय विजेतेपद जिंकणाऱ्या या खेळाडूचे नांव काय?
....

प्रत्येक प्रश्नाचे उत्तर दिलेल्या ओळीवर लिहा. या पांच वीरांपैकी तुम्हाला कोणता वीर आवडतो व कां? 'इतिहासांतला माझा आवडता वीर' याबद्दल दहा शब्द लिहा.
....
....
....

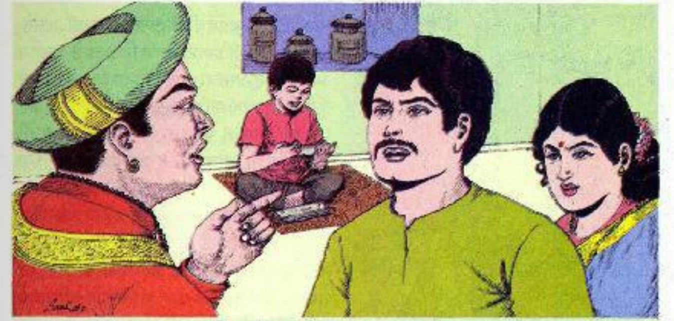
स्पर्धकाचे नांव : ....
वय : .... वर्ग: ....
पत्ता : ....
पिन : .... फोन: ....
स्पर्धकाची सही : ....
पालकांची सही : ....

हे पान नीट कापून १ डिसेंबर पूर्वी पुढील पत्त्यावर पाठवा.
HEROES OF INDIA QUIZ - 2
CHANDAMAMA INDIA LIMITED
No.82, DEFENCE OFFICERS COLONY
EKKATTUTHANGAL, CHENNAI - 600 097.

सूचना :
१. ही स्पर्धा ८ ते १४ वयोगटांतल्या मुलांसाठी आहे.
२. *सर्व भाषांतून फक्त तीन विजेते निवडले जातील. विजेत्यांना योग्य उंचीच्या सायकली बक्षिस दिल्या जातील. एकापेक्षां जास्त अचूक उत्तरें आल्यास विजेत्यांची निवड "माझा आवडता वीर" या वर्णनावरून केली जाईल.
३. परीक्षकांचा निर्णय अंतिम राहील.
४. त्याबद्दल वेगळा पत्रव्यवहार केला जाणार नाही.
५. विजेत्यांना पोस्टाने निर्णय कळवला जाईल.

ही बक्षिसें देत आहे

चांगला चोर

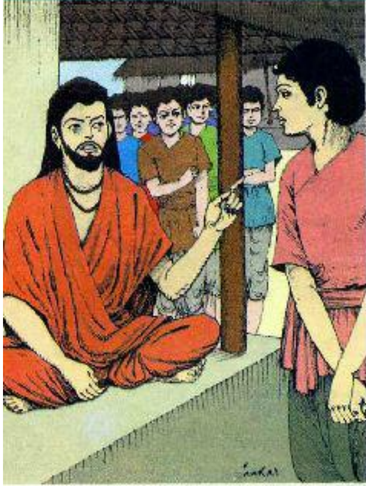
विद्याधरला लहानपणापासूनच काव्याची फार आवड होती. कवितांची पुस्तकें जिथें जिथें मिळतील, तिथून ती आणून तो कविता वाचत बसे. त्यांतल्या बऱ्याच कविता तो पाठ करायचा. वयाच्या दहाव्या वर्षापासूनच तो स्वतः काव्यरचना करायला लागला, व आपल्या गोड आवाजांत गाऊन तो आपली कविता लोकांना ऐकवूं लागला. एक दिवस त्याचा एक नातेवाईक त्यांच्या घरीं आला. विद्याधरच्या कविता ऐकून त्याला फार आनंद झाला. तो विद्याधरच्या आईवडिलांना म्हणाला, "विद्याधरला दंडकारण्यातल्या वाणीनाथांकडे पाठवा. सहा वर्षांत ते त्याला सर्व शास्त्रांत पारंगत करतील. तुमच्या या मुलाचे भविष्य ते उज्वल करून त्याला लौकिक मिळवून देतील."

या नातेवाईकाचा सल्ला विद्याधरच्या आईवडिलांना पटला. त्यांनी त्याला दंडकारण्यांतल्या गुरुकुलांत पाठवले. सहा वर्षे तो तिथें शिक्षण घेत होता. त्याने अतिशय मन लावून अभ्यास केला. त्याच्या चांगल्या स्वभावामुळें गुरु वाणीनाथ त्याच्यावर प्रसन्न होते. त्याच्या हुशार बुद्धिमत्तेचे त्यांनी कौतुक केले. आठवड्यानंतर विद्याधर घरी परत जाणार होता. तेवढ्यांत एक दुर्घटना घडली.

वाणीनाथांचे शिष्य व विद्याधर एक दिवस कंदमुळे व फळें आणण्यासाठी जंगलात गेले. इकडेतिकडे फिरत असताना त्यांनी एका चोराला पाहिले. ते कांही प्रवाशांना लुटत होते. वाणीनाथांच्या शिष्यांना पाहून ते चोर पळूं लागले. विद्याधर एका चोराचा पाठलाग करूं लागला. तो चोर एका वृक्षाच्या मागे गेला आणि दिसेनासा झाला. त्याला शोधत विद्याधर त्या वृक्षामागे गेला. तिथें एक मुनी ध्यानस्थ बसलेले होते. विद्याधरला वाटले कीं हाच तो चोर असावा. तो त्या मुनीला म्हणाला, "मला फसवायचा प्रयत्न करूं नकोस. वेष बदललास तरी चेहरा मला ओळखता येईल कीं!" असें म्हणून त्याने त्या मुनीची दाढी जोराने ओढली.

त्या मुनीचा तपोभंग झाला. त्याने डोळे उघडले.

'वसुंधरा'

सारा प्रकार समजल्यानंतर मुनीने विचारले, ''अरे मूर्खा, मुनी आणि चोर यांतला फरक जर तुला कळला नाही, तर तूं कसला विद्यावान? मला चोर समजण्याची चूक तू केलीच आहेस. त्याबद्दल मी तुला शाप देतो. एक वर्षभर दररोज एक अपराध करून चोरासारखे जीवन तुला जगावे लागेल. जर तू असे केले नाहीस, तर तुला जे शिक्षण मिळाले आहे ते तू विसरून जाशील.''

विद्याधरने मुनीचे पाय धरले व त्यांची क्षमा मागितली. पण मुनींनी त्याच्यावर दया केली नाही. शेवटी विद्याधर आश्रमांत परत आला आणि गुरु वाणीनाथांना त्याने सर्व हकीकत सविस्तर सांगितली.

वाणीनाथांनी त्याला धीर देऊन म्हटले, ''भाग्यामधे जे व्हायचे असते ते होणारच! त्याबद्दल दुःख करून किंवा गप्प बसण्याने कांही फरक पडत नाही. एक वर्षभर जर तू कांही अपराध केला नाहीस, तर तुझे शिक्षण व्यर्थ होऊन जाईल. मी सांगतो ते ऐक. तू कांभोज.नगरांत जा. तिथें पुष्कळ श्रीमंत लोक आहेत. आणि जिथें अगणित संपत्ती असते, ती कांही सर्वस्वी प्रामाणिकपणें मिळवलेली असतेच असं नाही. तू असल्या घरांतून चोऱ्या कर. एक वर्षभर तूं असे अपराध करीत राहा. पण एवढं मात्र कर. कांहीही करून तू पकडला जाणार नाहीस याची काळजी घे. हे अपराध करीत असताना या चोरीच्या कलेतल्या खुब्या व बारकावे शिकून घे. हीदेखील एक विद्या आहे. तुला येतील ते सारे अनुभव ताडपत्रांवर लिहून ठेव. त्यामुळें भविष्यांत राज्यकर्त्यांना व त्यांच्या गुप्तचरांना त्याचा फार मोठा फायदा होऊं शकेल. चोर चोऱ्या कशा करतात व चोरांच्या मनोवृत्ती कशा असतात हे त्यांना कळेल.''

गुरूच्या सांगण्यावरून विद्याधर कांभोज नगरांत गेला. आपली चतुर बुद्धी वापरून, दररोज चोरी करण्याची पद्धत बदलत तो चोऱ्या करूं लागला. नगरांत त्यामुळें गोंधळ सुरुं झाला. एक चलाख चोर नगरांत आला आहे अशी चर्चा सुरुं झाली. सैनिकांनी त्याला पकडण्याचे खूप प्रयत्न केले, पण विद्याधर त्यांच्या हाती लागला नाही.

गुरुने सांगितल्याप्रमाणें आपल्या चोरीबद्दलची सारी माहिती तो ताडपत्रांवर लिहून ठेवीत होता. ती पत्रें त्याने अतिशय जपून, लपवून, ठेवली होती. एव्हाना तो श्रीकर नांवाच्या एका मध्यमवर्गातल्या गृहस्थांच्या घरीं राहूं लागला होता. त्याचे ज्ञान व शहाणपण पाहून त्या घरांतली मंडळीच नव्हे तर आजूबाजूचे शेजारीदेखील आश्चर्यचकित होत असत. त्याचे वागणें इतके सभ्य व सुसंस्कृत होते, की कुणालाही त्याचा संशय आला नसता. अशा तऱ्हेने दिवस जात होते.

श्रीकरला एक चौदा वर्षांची, सोनेरी बाहुली-सारखी देखणी व गोड मुलगी होती. विद्याधरच्या कविता वाचून ती आनंदित होत असे. त्याच्या तोंडून त्याच्या कविता ऐकताना ती देहभान विसरून जात असे. एकदा दिवसभर तो तिला कुठे दिसला नाही.

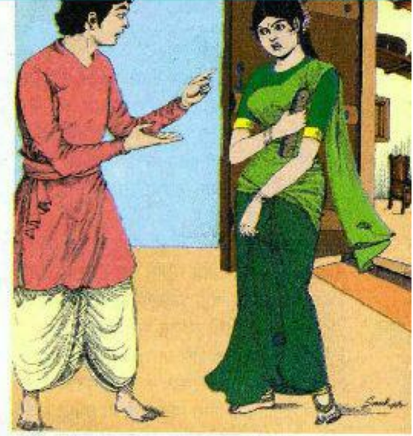
म्हणून सहजच त्याला शोधत ती त्याच्या खोलींत शिरली. तिथें तिला कांही ताडपत्रें पडलेली आढळली. तिने ती वाचायला घेतली, तेव्हां तिच्या लक्षांत आले कीं नगरांतला महाचलाख चोर हा दुसरातिसरा कुणी नसून खुद्द विद्याधरच आहे. तिला आश्चर्य वाटले आणि मनाला थोडा धक्काही बसला. ती ताडपत्रें घेऊन ती खोलीबाहेर पडली. तेवढ्यांत विद्याधर तिथें आला. काय घडलंय ते त्याला लगेच समजले.

विद्याधर तिला म्हणाला, ''मी या नगरांत उद्यांपर्यंतच राहाणार आहे. तोपर्यंत माझ्याबाबतींत दुसऱ्या कुणालाही कांहीही कळता कामा नये. आता तुला माझ्याबद्दल समजले आहेच. पण मी कांही तुला जिवंत ठेवणार नाही. मी तुझी हत्या कशी केली ते कुणाला कळणारदेखील नाही!''

श्रीकरची मुलगी घाबरली. ती थरथर कांपू लागली व म्हणाली, ''तुम्ही उद्यां काय करणार आहात ते लिहीलेले आहे, नि मी ते वाचले आहे, तरीदेखील मी कुणाला कांहीही सांगणार नाही. माझ्यावर विश्वास ठेवा! मला मारूं नको हो!''

विद्याधरने तिच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवला व तिला जाऊं दिले. परंतु तिने आपला शब्द पाळला नाही. जे झाले ते तिने आपल्या पित्याला सविस्तर सांगितले. तिच्या पित्याने नगराच्या पहारेकऱ्यांकडे ही तक्रार केली. दुसऱ्या दिवशी जेव्हां विद्याधर दुपारच्या वेळेला चोरी करीत होता, त्यावेळेला सैनिकांनी त्याला पकडले. कारण त्याचा थांगपत्ता त्यांना माहीत होता. सैनिकांनी विद्याधरला तुरुंगात टाकले.

या बातमीमुळें नगरांत एकच गोंधळ माजला. नगरपालाने सर्व नागरिकांची एक जाहीर सभा बोलावली. विद्याधरने आपली कथा त्यांना सांगितली. सारी कहाणी ऐकल्यानंतर नगरपाल म्हणाले, ''तुझ्या सांगण्यावर कांही मी विश्वास ठेवणार नाही. तरीदेखील तू सांगतो आहेस त्या गुरु वाणीनाथाकडे

मी माझा माणूस पाठवीन व खरी माहिती त्यांच्याकडून मागवीन. आमचा संशय तुलाच दूर करायला लागेल. तू विद्वान आहेस. तू असे करो समजतोस कीं गुरुने वर दिल्यामुळें तुझे अपराध झांकले जातील व लोक कांहीही करणार नाहीत? तू आता शेवटच्या अपराधाच्या वेळेला पकडला गेला आहेस. तेव्हां गुरुने तुला दिलेला वर आता निष्प्रभ झाला आहे.''

त्यावर विद्याधरने उत्तर दिले, ''मी माझ्या अपराधाचे प्रायश्चित्त घेणे टाळणार नाही व गुरुजींच्या वराचा फायदा घेणार नाही. म्हणूनच मी केलेल्या प्रत्येक चोरीची हकीगत मी लिहून ठेवलेली आहे. मी फक्त संपन्न घरांतून चोऱ्या केल्या. सामान्य व्यक्तींचे मी नुकसान केलेले नाही. त्यांच्या घरांतून चोरी केलेली नाही. मी चोरलेले सारे धन सुरक्षित ठेवलेले आहे. शापाच्या भितीमुळें मला अपराध करावे लागले. मुदत संपल्यानंतर मी चोरीचे धन ज्याचे त्याला परत करणार आहे. अशा वागण्यामुळें माझ्या पापांचे प्रायश्चित मला मिळेल

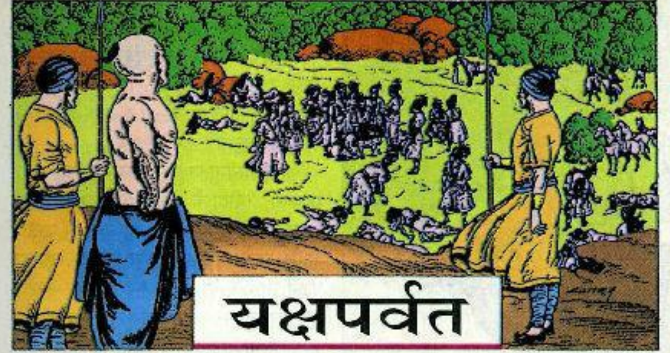
असा माझा विश्वास आहे." "नगरपाल हंसून म्हणाला, "जेव्हां तू श्रीकरच्या मुलीवर विश्वास ठेवलास त्याच क्षणीं तुझ्या विश्वासाला तडा गेला आहे. जर खरोखरीच तुला शापाची भिती वाटत असती, तर तू तिची हत्या केली असतीस. तूं तसं केलं नाहीस. म्हणून तुझ्या सांगण्यावर माझा विश्वास बसत नाही."

त्यावर विद्याधरने दोन्ही हात जोडून म्हटले, "महाशय, आपण माझे म्हणणें नीट लक्षपूर्वक ऐकून घ्या. मी अशाच गोष्टी चोरल्या कीं ज्या मला परत करता येतील. श्रीकर यांच्या मुलीची मी हत्या करूं शकलो असतो. पण तिचे प्राण मला परत देता आले नसते. ते सामर्थ्य माझ्यांत नाही. म्हणून मी तिला मारले नाही. फक्त तिला मारण्याची मी धमकी दिली. तिला न मारल्यामुळें माझी वर्षभराची मेहनत वाया गेली. या शापामुळें मी माझे ज्ञान विसरुन जाईन व पुन्हां अज्ञानी होईन, हे माहीत असून देखील मी तिला मारले नाही." त्यांचच मला आश्चर्य वाटतंय" नगरपालांनी म्हटलं. "तर मग माझं म्हणणं पुढे ऐका. चोरांच्यामधेदेखील चांगले चोर असतात. त्यांना नाईलाजास्तव चोऱ्या करणें भाग पडते. कधी ना कधी चोरीची लूट त्या मालकाला परत करावी अशी इच्छा त्यांच्या मनांत असते. जी लूट परत देणे अशक्य असते, त्याला ते स्पर्शदेखील करीत नाहीत. मी मुनीच्या शापामुळें चोर बनलो, पण मी चांगला चोर आहे. कांहीजण गरिबीच्या शापाची शिकार होतात व चोर बनतात. उपजीविकेसाठी लाचार होऊन ते चोरी करतात. अशा लोकांच्या मनामधें परिवर्तन आणण्यासाठी त्यांना मदत करण्यासाठी माझी ही कहाणी त्यांच्या उपयोगी पडेल." विद्याधरने त्यांना खुलासा केला.

त्याच्या या बोलण्यावर तिथें उपस्थित असलेल्या नागरिकांनी टाळ्या वाजवल्या. नगरपालांनी विद्याधरची सुटका केली. इतकेच नव्हे तर त्याचा सत्कारदेखील केला.

चोऱ्या करीत असताना विद्याधरने आपले जे अनुभव लिहून ठेवलेले होते, त्यामुळें अधिकाऱ्यांना व गुप्तचरांना त्याचा साहजिकच फायदा झाला. ते अनुभव वाचल्यानंतर अधिकाऱ्यांना चोरांच्यावर वचक ठेवता आला व चोऱ्यांचे प्रमाण खूपच कमी झाले. त्यानंतर राज्यांतल्या चोऱ्यांची संख्या अगदीच नगण्य झाली. कधीमधी एखादी मुरटी चोरी झाली, तरी त्यांत कुणाची हत्या वगैरे होत नव्हती.

यक्षपर्वत

10

(वीरपुरच्या राजाच्या आज्ञेनुसार सेनाध्यक्ष कांही घोडेस्वार व सैनिकांना घेऊन गेला. त्याने पर्वतावर राहाणाऱ्या स्वर्णाचारी व समरबाहूच्या अनुयायांना आपल्याला शरण येण्यास सांगितले. परंतु समरबाहूच्या अनुयायांनी आपला पराजय मान्य केला नाही, आणि त्यांनी वीरपुरच्या सैनिकांवर धडाधड भालेबरच्यांचा वर्षाव सुरुं केला. त्यांतला एक भाला सेनाध्यक्षांच्या खांद्याला लागला व ते घायाळ झाले!) - त्यानंतर पुढें

खांद्यात भाला घुसला आणि सेनाध्यक्ष किंचाळून घोड्यावरून खाली पडला. त्याबरोबर त्याला लागलेला भालाही बाजूला पडला. सैनिकांनी त्याला दूर नेले व त्याच्या जखमेवर मलमपट्टी करण्यास सुरवात केली.

समरबाहूच्या अनुयायांची प्रशंसा करीत स्वर्णाचारी म्हणाला, "पहिल्याच हल्ल्यांत आपण शत्रूला धूळ चारली आहे. खरं तर आपण इथें एकूण फक्त सव्वीसजणच आहोत; पण शत्रूला मात्र वाटत असेल कीं आपली संख्या खूप मोठी असेल."

हे बोलणे ऐकून समरबाहूच्या अनुयायांपैकीं एकाने म्हटले, "महामंत्रीजी, शत्रूने पर्वतावर चढण्याचा जरी प्रयत्न केला तरीसुद्धां आपले जंगलातले सहकारी त्यांना अनेक तऱ्हेने त्रास देत राहातील, आणि त्यांना पुढें जाऊं देणार नाहीत. तसेच वाघ-सिंह देखील त्यांच्यावर हल्ला करतील, व त्यांना सैरावैरा पळायला लावतील."

समरबाहूचे दुसरे दोन अनुयायी म्हणाले, "महामंत्रीजी, आज्ञा द्या; आम्ही सर्वजण मिळून त्यांच्यावर भाल्यांचा मारा करून त्यांना त्रस्त करूं आणि त्यांचे घोडे पकडून आणूं."

स्वर्णाचारी त्यांना समजावत म्हणाला, "शत्रूची संख्या आपल्या दसपट आहे तेव्हां उतावळेपणा करणें बरोबर होणार नाही. आपले सर्व उंट पर्वताच्या पायथ्याशी सुरक्षित ठेवलेले आहेत ना?"

"हो तर. ते सर्व एकाच ठिकाणीं सुरक्षित आहेत. आपले दोन पहारेकरी त्यांच्यावर देखरेख करून त्यांना सांभाळत आहेत. शत्रू तिकडे व आम्ही इकडे आहोत. हे बरोबर आहे ना?" समरबाहूच्या अनुयायांना विचारले.

त्यांचे बोलणे ऐकून स्वर्णाचारी हंसून म्हणाला, "युद्ध संपलं आहे असे मात्र समजूं नका." आणि त्याने वीरपुरचे सैनिक घोड्यावर स्वार होत आहेत तिकडे बोट दाखवले. दोन सैनिक जखमी झालेल्या सेनापतीला उचलून घोड्यावर बसवीत होते आणि पर्वतावर चढण्यासाठी ते सोपा मार्ग शोधत होते हे या मंडळींच्या लक्षांत आलं.

स्वर्णाचारीने समरबाहूच्या अनुयायांना सावध राहाण्यास सांगितले आणि शत्रूच्या सैनिकांवर बरच्या, भाले फेंकण्यासाठी तयार राहाण्यास सांगितले. त्यानंतर जिथें जंगली साथीदार, पिंजऱ्यांत बंद केलेले सिंह व वाघ होते, तिथें तो एका अनुयायाला घेऊन गेला.

सिंहाचा पिंजरा एका गुहेच्या दारासमोरच होता. दुसऱ्या गुहेच्या दारासमोर वाघांचे पिंजरे होते. त्या पिंजऱ्यावर दोन दोन जंगलातले पहारेकारी बसलेले होते.

स्वर्णाचारीला पाहून जंगलवासीयांचा सरदार म्हणाला, "वीरपुरचे सैनिक पर्वत चढून जसेही जवळ येतील, पिंजऱ्याची दारे उघडली जातील आणि आमचे लोक गुहेच्या वरच्या भागांतून पळून जातील. ही क्रूर जनावरे भुकेली आहेत. ती शत्रूवर तुटून पडतील आणि त्यांना मारतील."

त्याच्या या योजनेवर स्वर्णाचारी फारच खूष झाला. नंतर तो समरबाहूच्या अनुयायांजवळ परत गेला. तिथून त्याने पर्वताच्या खालच्या बाजूकडे नजर टाकली. वीरपुरच्या सेनाध्यक्षाच्या आज्ञेनुसार त्यांचे सैनिक पर्वतावर चढूं लागले होते. त्यांच्यापैकीं कांहीजणांच्या जवळ धनुष्य-बाण दिसत होते.

जेव्हां समरबाहूचे अनुयायी भाले, बरच्यांचा मारा करीत होते, तेव्हां ते सैनिक चालायचे थांबत, आणि उलट बाण सोडीत होते. तेवढ्यांत कांही घोडेस्वार व सैनिक पर्वताच्या मागील बाजून वर चढूं लागले.

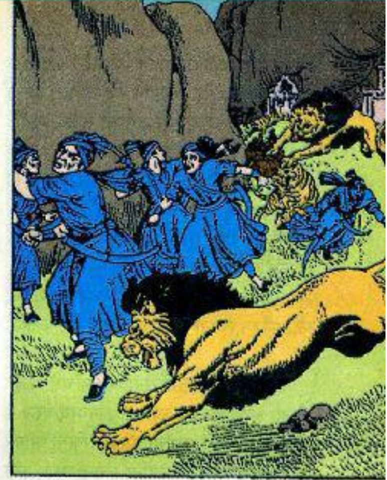
धोका कुठून आहे हे स्वर्णाचारीच्या लक्षांत आले. समरबाहूच्या अनुयायांना धीर देत तो म्हणूं लागला, "अरे शूर वीरांनो, तुमच्यापैकीं कांहीजणांनी शत्रूवर मोठेमोठे दगड खाली ढकला, नि त्यांचा मार्ग रोखा. कांहीजण त्यांच्यावर भाले, बरच्या फेंकत राहा. हे काम सतत करीत राहा."

समरबाहूचे अनुयायी मोठमोठे दगड खाली ढकलत होते. पर्वत चढून येणाऱ्या वीरपुरच्या सैनिकांवर हे दगड गडगडत येऊं लागले. परंतु

त्यापैकीं बरेचसे मोठे दगड पर्वताच्या खडबडीत मार्गावर आपटून इकडे तिकडे फेंकले गेले. हे पाहून वीरपुरचे सैनिक खूष होऊं लागले, आणि दुप्पट उत्साहाने पुढें जोराने जाऊं लागले. त्यांच्या पाठोपाठ येणाऱ्या घोडेस्वारांच्या नंग्या तलवारी होत्या. व ते आपल्या राजाचा जयजयकार करीत पुढें चालले होते.

इतक्यांत एकाएकी वाघांची डरकाळी व सिंहाची गर्जना कानावर पडली. वाघ व सिंह पिंजऱ्याच्या बाहेर येऊन वीरपुरच्या सैनिकांवर तुटून पडले. या अचानक हल्ल्याला तोंड देण्याची त्यांची तयारी नव्हती. एकदम खूप खळबळ माजली. मागून येणारे घोडे एकदम घाबरले, आणि बिथरून जाऊन इकडेतिकडे पळूं लागले. कांही घोड्यांचा तर पाय घसरला व घोडेस्वारांसकट ते दरींत कोसळले. आता वाघ व सिंहाच्यासमोर कुणीच उरले नव्हते, म्हणून ते जवळच्या जंगलात पळून गेले.

जे कांही झालं, ते पाहून स्वर्णाचारी फारच खूष झाला. त्याने समरबाहूच्या अनुयायांना सांगितलं, "मेलेले आणि जखमी झालेले सैनिक सोडले तरी अजून शत्रूचे बरेच सैनिक पायथ्याशी आहेतच. आता जेव्हां ते आपल्यावर हल्ला करतील, तेव्हां त्यांच्याशी दोन हात करण्याची शक्ती आता आपल्यामधे उरलेली नाही. आपले उंट जे खालच्या बाजूला बांधलेले आहेत. त्यांच्यावर स्वार होऊन आपण जंगलात जर पळून गेलो तर तेच आपल्या दृष्टीने योग्य ठरेल. कदाचित, तिथें आपल्याला ते क्षत्रिय तरूण आणि समरबाहू महाराजदेखील भेटूं शकतील. आता इथून अगोदर निघा आणि जिथें उंट आहेत तिथें जाऊन थांबा." असं म्हणून तो स्वतः पुढें निघाला

व त्याच्यामागून बाकीचे सर्वजणही निघाले.

परंतु जेव्हां ते ठरवलेल्या जागी पोंचले, आणि उंटावर स्वार होऊन येऊं लागले, तेव्हां त्यांना दोनशे गजांच्या अंतरावर वीरपुरचे चाळीस पन्नास घोडेस्वार भाले, तलवारी घेऊन त्यांच्याच दिशेने पुढें येत आहेत असे दिसले.

हे दृश्य पाहून स्वर्णाचारीने आपली तलवार उपसली आणि आपल्या साथीदारांना पुकारून तो म्हणाला, "अरे मर्दांनो, माझ्याबरोबर चला. पर्वतावरच्या देवीमातेला आपण शत्रूचा बळी देऊन प्रसन्न करुं या. समरबाहू महाराज की जय!" नंतर ते सर्वजण पुढें जाऊं लागले. त्याच वेळेला वीरपुरचे घोडेस्वारही "वीरसिंह महाराज की जय" अशा घोषणा देत मोठ्या वेगाने पुढें आले आणि समरबाहुच्या अनुयायांवर तुटून पडले.

स्वर्णाचारीदेखील मोठ्या धैर्याने त्यांच्याशी लढण्यास पुढें सरसावला. ते पाहून समरबाहूचे

लोकही मोठ्या आवेशाने त्याला मदत करण्यास पुढें आले व शत्रूशी निकराने लढूं लागले. दोन्ही बाजूंच्या सैनिकांच्यामधें जोराची लढाई झाली.

ही लढाई थोडावेळ चालली होती. त्यांत समरबाहूचे कांही अनुयायी व वीरसिंहाचे कांही सैनिक जखमी झाले, ते घोड्यावरून व उंटाच्या पाठीवरून खाली पडले. स्वर्णाचारीने आपल्या लोकांना सावधगिरीचा इशारा दिला, व समरबाहूच्या उरलेल्या जेमतेम दहापंधरा अनुयायांसह शत्रूची फळी फोडून त्यांनी जवळच्या अरण्यांत पलायन केले.

तोपर्यंत तिथें जखमी सेनाध्यक्ष पोंचले. पळून गेलेल्या स्वर्णाचारी व त्याच्या अनुयायांबद्दल ते म्हणाले, "शेवटी त्यांची संख्या किती लहान होती! तुम्ही लोकांनी त्यांना पळून जाऊं कसे दिले? हा आमचा घोर अपमान आहे. आमची नालायकी, असमर्थता, यांचे हे प्रतीक आहे. मी ज्या अश्वनायकाला पाठवलं होतं, तो आहे कुठे? जिवंत आहे की मेला आहे?" सेनाध्यक्षांनी जोरजोराने ओरडत आपला राग व्यक्त केला.

हा आरडाओरडा ऐकून तो अश्वनायक सेनाध्यक्षाच्या समोर येऊन उभा राहिला. त्याच्याकडे तीक्ष्ण नजरेने पाहात सेनाध्यक्ष म्हणाला, "त्याच्या अंगावर ना वस्त्र होतं, ना उपवस्त्र! किरकोळ, दुर्बळ दिसणारा तो माणूस, वीरपुरच्या शूर सैनिकांना चकवून जंगलात पळून गेला! त्याने आपले कांही सैनिकदेखील मारण्याचं साहस दाखवलंय. किती लाजिरवाणी गोष्ट आहे ही! तुम्ही लोकांनी तर कहर केला आहेत. तुम्ही जिवंत कसे राहिलात? काय? महाराजांना जर हे कळलं, तर ते आपल्या दोघांना फांसावर चढवतील, आहे ठाऊक?"

त्या अश्वनायकाने कांपऱ्या आवाजांत उत्तर दिलं, "सेनाध्यक्ष, तो कांही सामान्य माणूस नव्हता. दिसायला जरी साधा, अशक्त आणि प्रभावहीन वाटला, तरी तो अतिशय शूर, बुद्धिमान व चतुर आहे. त्याचे अनुयायी तर त्याला महामंत्री म्हणून हांक मारतात. त्याचे कौशल्य, त्याचा पराक्रम पाहिलात तर तो एक महाभारतातला योद्धाच वाटतो."

अश्वनायकाचे बोलणें पूर्ण होण्यापूर्वीच सेनाध्यक्षाने तार समकांत ओरडून सांगितलं, "बंद कर तुझं काव्य ! गप्प बैस! ताबडतोब पांच सैनिक बरोबर घे आणि जंगलात त्यांना शोध. ते जिथें लपले असतील तिथून त्यांना शोधून काढ. तोपर्यंत मी या पर्वतावरचा किल्ला माझ्या ताब्यांत घेईन आणि वीरपुर राज्याचा झेंडा त्या किल्ल्यावर फडकवीन. नंतर आपल्या सैनिकांना घेऊन मी जंगलात येईन. माझ्या आज्ञेचं लागलीच पालन करा!"

अश्वनायक तिथून निघाला. परंतु तोपर्यंत स्वर्णाचारी बराच दूरवर गेलेला होता. वाटेंत त्यांना एक सरोवर दिसलं. स्वर्णाचारी व समरबाहूचे अनुयायी त्या ठिकाणीं थांबले. त्यांनी पाणी प्यायलं आणि उंटांनादेखील पाणी पाजले. नंतर त्यांना चरण्यासाठीं त्यांनी मोकळे सोडले.

असाच अर्धा तास गेला. समरबाहूचे दोन अनुयायी खाण्यासाठीं फळें शोधूं लागले. सरोवराच्या बाजूला येत असलेले कांही अस्वल वेषधारी त्यांना दिसले. हे दोघे अनुयायी पळतपळत स्वर्णाचारीकडे गेले व त्याला ही बातमी त्यांनी सांगितली.

"छान झालं, हे लोक दिसले ते! या असल्या लोकांनीच आपल्या समरबाहू महाराजांना कैद केलेलं होतं." स्वर्णाचारीने सांगितलं. तेवढ्यांत अस्वलासारखा वेष केलेले लोक सरोवराजवळ येऊन पोंचले.

त्यांच्यापैकी एकाला तिथें चरत असलेला उंट दिसला. तो पाहून तो म्हणाला, "वृकेश्वरी माते, आता तूच आम्हाला वांचव." त्याने तो उंट इतरांना दाखवला.

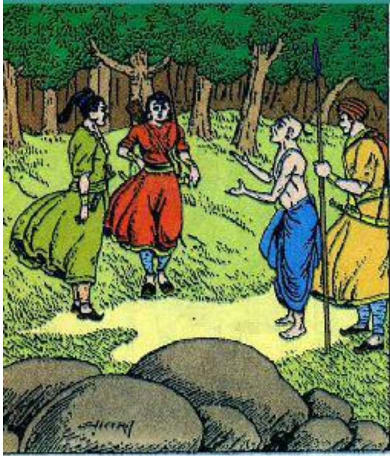
दुसऱ्याच क्षणीं स्वर्णाचारी व समरबाहूचे

अनुयायी झाडीमधून "समरबाहू महाराज की जय" अशा गर्जना करीत बाहेर आले आणि हातांत भाले घेऊन त्यांच्या दिशेने सरसावले. त्यांना पाहून अस्वलवेषधारी हताश झाले व म्हणूं लागले, "वृकेश्वरी माते, तू हे काय केलंस? आता आम्ही तर संपलोच आहोत." असं म्हणून ते पळून परत जाऊं लागले.

परतीच्या वाटेवर त्यांना खड्ग, जीवदत्त, समरबाहू आणि गुरू भल्लूक दिसले, स्वर्णाचारीबद्दल त्यांनी सगळी माहिती दिली "स्वर्णाचारी तर किल्ला बांधण्याच्या कामांत गर्क असेल. तो कशाला आत्ता इथें आला आहे? कांहीतरी अडचणींत तर तो सांपडला नसेल ना? आणि म्हणून इकडे पळून आलाय?" जीवदत्ताने आपली शंका प्रकट केली.

"स्वर्णाचारी अतिशय राजनिष्ठ आहे. असं असेल, कीं अस्वल वेषधाऱ्यांपासून मला बांचवायला तो निघाला असेल नि इकडे पोंचला

असेल." समरबाहूने मोठ्या समाधानी सुरांत सांगितलं.

असं बोलतबोलत ते सरोवराजवळ आले. त्यांना पाहून स्वर्णाचारी अतिशय आनंदित झाला. तो त्यांच्याजवळ पळतपळत आला आणि म्हणाला, "समरबाहू महाराज, क्षत्रिय वीरांनो, माझा आपल्याला प्रणाम." त्याने त्यांना वांकून प्रणाम केला.

"स्वर्णाचारी, किल्ल्याचं बांधकाम पूर्ण होण्यापूर्वीच तू अरण्यांत फिरायला आला आहेस असं वाटतंय." जीवदत्त म्हणाला.

"क्षत्रिय वीरांनो, त्या किल्ल्यावर शत्रूंनी कबजा केला आहे. तो त्यांच्या ताब्यांत आहे. मी आणि समरबाहूचे सैनिक मिळून किल्ला राखायची शर्थ केली. त्या प्रयत्नामधें कांही अनुयायी मारले गेले." स्वर्णाचारीने दुःखी आवाजांत सांगितलं.

"आता किती अनुयायी शिल्लक राहिले आहेत?" खड्गवर्माने विचारलं. "मी धरून आम्ही सोळाजण वाचलो आहोत. आमचे उंटही इथें आहेत." स्वर्णाचारीने उत्तर दिले.

"काय म्हणालास? किल्ल्यावर शत्रूने आक्रमण केलंय? किल्ल्यावर कबजा मिळवलाय? हा कोण शत्रू आहे?" समरबाहूने दांतओंठ खात, मिशांवर हात फिरवत कर्कश आवाजांत विचारले.

स्वर्णाचारीने सारा वृतांत ऐकवला.

सारी सविस्तर माहिती ऐकल्यानंतर समरबाहूने एक दीर्घ उसासा टाकला आणि म्हटले, "याचा अर्थ असा होतो कीं किल्ल्याबरोबर आपण जे धन एकत्र जमवलं होतं, ते ही शत्रूच्या ताब्यांत गेलं आहे. वीरपुरचे महाराज क्षमा करण्याच्या लायकीचे नाहीत. त्यांचा निकाल लावलाच पाहिजे. खड्ग, जीवदत्त, माझं हे लक्ष्य तुम्हा दोघांच्या मदतीशिवाय पूर्ण होऊं शकणार नाही."

जीवदत्ताने क्षणभर विचार केला आणि नंतर तो म्हणाला, "समरबाहू, ज्यांनी आपलं राज्य गमावलं आहे अशांच्यापैकीं कांही तू नाहीस. तर मग वीरपुरच्या राजाचा सूड उगवण्याचा प्रश्नच येत नाही. माझं तर असं मत आहे कीं या अरण्याच्या एखाद्या भागांत तू आपल्या अनुयायांच्या बरोबर राहायला लाग. आणि शेती करून आरामांत आयुष्य घालव. यामुळें तुझ्या सर्व चिंता मिटतील."

समरबाहूने यावर कांहीही उत्तर दिले नाही. खाली मान घालून तो निमूटपणें उभा होता. तेव्हां स्वर्णाचारी मधेंच म्हणाला, "क्षत्रिय वीरांनो, माझी एक विनंती आहे. यांच्या नांवावरुन हे स्पष्ट समजतं, कीं हे एखाद्या मोठ्या क्षत्रिय घराण्यांतले आहेत. अशा राजाकडे मंत्री बनून काम करायची माझी तीव्र इच्छा आहे. माझी खात्री आहे कीं जर तुम्ही मदत केलीत तरच हे शक्य होऊं शकेल.

वीरपुरच्या राजाला या डोंगराळ प्रांतातून दूर पळवून लावता येईल. इथली पर्वजराजी व आसपासच्या जंगलांतली गांवे, एकत्र करून त्यांचे राज्य स्थापन करणें शक्य आहे. आणि हे सगळं जमेल, फक्त जर तुम्हा लोकांची मदत मिळाली तरच!"

जीवदत्ताने खड्गवर्माकडे बघत म्हटलं, "खड्ग, यांना ही मदत आपण करणं योग्यच ठरेल." नंतर तो स्वर्णाचारी व समरबाहूकडे वळून म्हणाला, "प्रथम आपण वीरपुरचा सैनिकांचा समाचार घेतला पाहिजे. आपले लोक त्यांच्यापेक्षां संख्येने कमी आहेत खरे, म्हणून त्यांच्याशी सरळ युद्ध करून जिंकण्याची आशा करायलाच नको. इतर कांहीतरी मार्गाने हे शक्य होईल. त्याच्यासाठीं त्यांचे सगळे सैनिक गुरु भल्लूकाच्या गुहेंत जमले पाहिजेत."

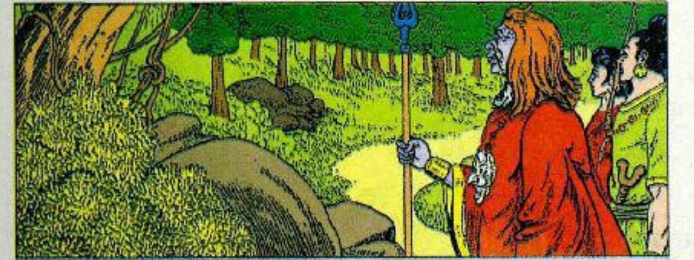
"हे कसे शक्य होईल, जीवदत्त महाराज?"

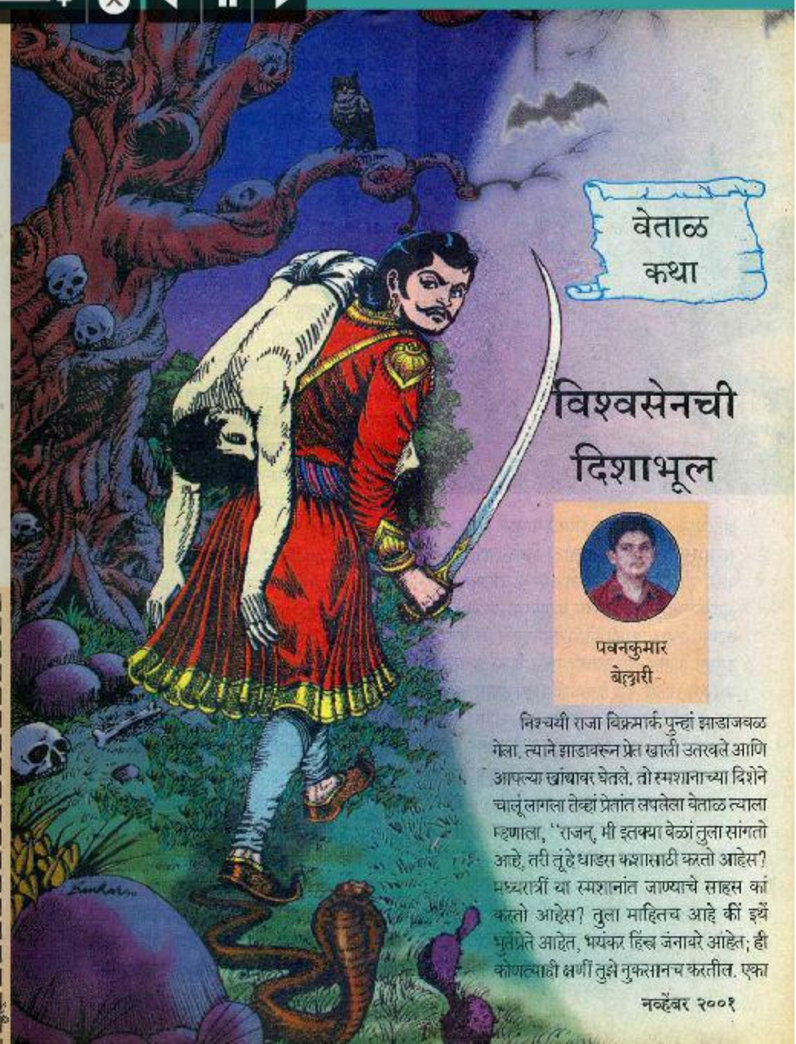
स्वर्णाचारीने आपली शंका व्यक्त करीत म्हटले. "त्याला एक मार्ग आहे. गुरू भल्लूकच्या शिष्यांपैकी दोनतीन शिष्य वीरपुरच्या सैनिकांच्या प्रमुखाकडे जातील, आणि त्याला सांगतील कीं आपण सगळेजण त्या गुहेंत लपलेलो आहोत. आपल्याला मारण्यासाठीं ते त्या गुहेंत प्रवेश करतील." एवढें सांगून जीवदत्त अचानक थांबला आणि नंतर गुरू भल्लूकाला त्याने सांगितलं, "भल्लूक, कोणत्याही परिस्थितींत तुझे शिष्य तुझी आज्ञा पाळतीलच. अगदी खरंखरं सांग, हे म्हणणे बरोबर आहे ना? तुझे शिष्य गुरुची अवज्ञा करणाऱ्यांपैकीं तर नाहीत ना?"

हा प्रश्न ऐकून गुरू भल्लूक संतापला व उठून म्हणाला, "महाराज, पर्वताच्या कड्यावरून जरी उडी टाकायला मी सांगितले तरी ते माझी आज्ञा पाळतील. आता इथें कांही फार उंच असा डोंगर नाही, तेव्हां माझ्या शिष्यांपैकी कुणीही एकाने समोरच्या वृक्षावर चढावे आणि सर्वांत वरच्या फांदीवरून खाली उडी मारावी."

जीवदत्त 'नको नको' म्हणत होता तरी एक अस्वलवेषधारी पळत पळत आला, समोरच असलेल्या मोठ्या वृक्षावर सरसर चढला आणि शेवटच्या फांदीवर पोंचून तिथूनच ओरडला, "गुरु भल्लूक, माझा शेवटचा प्रणाम स्वीकारावा." असं म्हणून त्याने खाली तोंड वळवून उडी मारली.

- क्रमशः

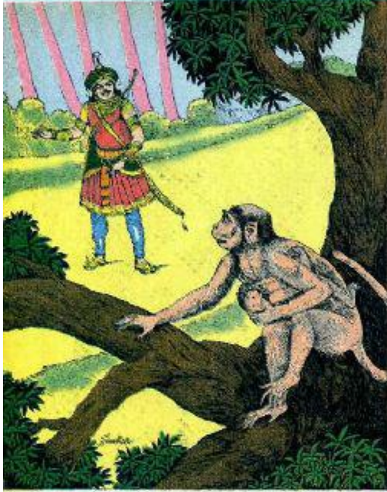

विश्वसेनची दिशाभूल

पवनकुमार
बेल्लारी

निश्चयी राजा विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला. त्याने झाडावरून प्रेत खाली उतरवले आणि आपल्या खांद्यावर घेतले. तो स्मशानाच्या दिशेने चालूं लागला तेव्हां प्रेतांत लपलेला वेताळ त्याला म्हणाला, "राजन्, मी इतक्या वेळां तुला सांगतो आहे, तरी तूं हे धाडस कशासाठी करतो आहेस? मध्यरात्रीं या स्मशानांत जाण्याचे साहस कां करतो आहेस? तुला माहितच आहे कीं इथें भुतेंप्रेते आहेत, भयंकर हिंस्र जनावरे आहेत; ही कोणत्याही क्षणीं तुझे नुकसानच करतील. एका

क्षत्रियाने तरी असला धोका पत्करूं नये. एका क्षत्रियाला उचित ठरेल असा हा निर्णय नाही. तुझे हे कठोर परिश्रम पाहून मला तर असं वाटतं आहे कीं तू आपल्या राज्याचा विस्तार करण्याचा प्रयत्न करतो आहेस. त्याच्यासाठी मोठी सेना एकत्र जमवण्याचे ठरवतो आहेस, मंत्रतंत्रांची मदत घेऊन धनसंपदा जमवतो आहेस. पण हे कधीही शक्य होणार नाही. हे एक केवळ दिवास्वप्नच राहील. तुला सावध करून, तुला योग्य मार्ग दाखवण्याचे माझे कर्तव्य आहे. म्हणून तुला मी विश्वसेन नांवाच्या एका राजाची गोष्ट सांगणार आहे. जेव्हां त्याच्या सान्या इच्छांची पूर्ति होणार होती, तेव्हां त्याने चंचलपणाने आपल्याच पायावर धोंडा पाडून घेतला. केल्यासवरल्या गोष्टींची माती झाली. मला भीती वाटते आहे कीं तू देखील त्या राजाच्यासारखाच शेवटच्या क्षणीं कांहीतरी चूक करून ठेवशील, आणि तुझ्या सगळ्या आशेचे रूपांतर निराशेत होईल. तू आपला विचार, धोरण सुधार, जास्ती सावध राहा, स्वतःचा विचार कर. नाहीतर तुझा सर्वनाश होईल. तुझा थकवा कमी होण्यासाठीं राजा विश्वसेनची कथा लक्षपूर्वक ऐक." आणि नंतर वेताळाने पुढील गोष्ट सांगितली.

विश्वसेन हा मैथिली राज्याचा राजा होता. त्याला शिकारीची फार आवड होती. किंबहुना, त्याला शिकारीचे वेड होते. राज्यकारभारांतल्या महत्वाच्या गोष्टींकडे तो लक्ष न देता सरळ शिकार करायला निघून जात असे. एकदा कांही सैनिकांना सोबत घेऊन तो शिकारीसाठीं म्हणून अरण्यांत गेला. दोन दिवस त्यांनी बरेच निरनिराळे प्राणी मारले.

तिसऱ्या दिवशी राजधानीला परत येत असताना दोन सैनिक आपापसांत चर्चा करीत होते, ते राजाने ऐकलं. त्यांच्या चर्चेत कांही आश्रमांचा उल्लेख होता. राजाला ते आश्रम पाहाण्याची इच्छा झाली. त्याने लगेच आपल्या सैनिकांना सांगितलं, "तुम्ही सगळ्यांनी माझ्याबरोबर पुढें यायची कांही आवश्यकता नाही. मी इथल्या कांही ऋषींचे दर्शन करायला जातो आहे. सूर्यास्त होण्यापूर्वीच मी इथे परत येईन."

त्या भागांत दोन वर्षे लागोपाठ पावसाने दगा दिला होता. त्याकारणाने राज्यांत दुष्काळ पडला. परिस्थिती गंभीर झालेली होती. जनतेत हाहाःकार माजला होता. अरण्यांत जाताना राजाच्या मनांत हाच विचार घोळत होता. ही समस्या कशी सोडवायची हे त्याला सुचत नव्हते. तोच त्याच्या डोळ्यांसमोर एक माकडाचे छोटे पिलूं झाडावरून खाली पडले आणि घाबरून व वेदनेने कळवळूं लागले.

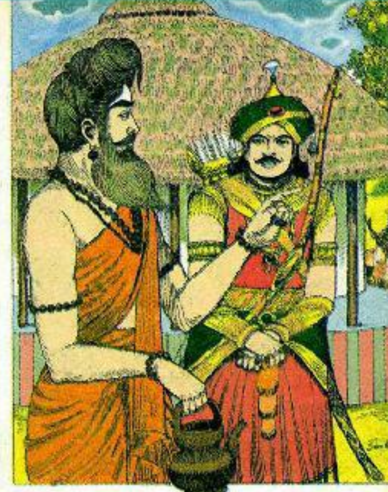
"बिचारे पिलूं! याची आई बहुधा मेलेली असावी. झाडावर उड्या मारीत हिंडण्याचे ज्ञान त्याला अद्याप मिळाले नसावे. ठीक. आता मी याला बरोबर घेऊन जाईन, आणि एखाद्या सैनिकाला याच्या पालनपोषणाची जबाबदारी घ्यायला सांगीन." असा विचार करून पिल्लाला हातांत उचलण्यासाठी राजाने आपला हात पुढें केला तेवढ्यांत झाडांतून उडी मारून

त्याची आई माकडीण जमिनीवर आली. तिने राजाच्या हाताला बोंचकारले आणि आपल्या पिल्लाला घेऊन ती पळून गेली.

या घटनेने राजा अस्वस्थ झाला. थोड्याच अंतरावर चालून तो एका आश्रमांत पोंचला. तिथल्या ऋषींनी राजाचे आदरपूर्वक स्वागत केले आणि म्हटले, "राजन्, आपण शिकारीसाठीं इतक्या दूरवर आला आहात, पण आपल्या चेहऱ्यावर कांही आनंद दिसत नाही. याचं काय कारण आहे ते मला कळेल कां?"

विश्वसेनाने एक दीर्घ श्वास घेतला आणि माकडाची ही गोष्ट त्यांना सांगितली. माकडिणीने त्याला बोंचकारलं, हे ही सांगितलं. आपली चिंता व्यक्त करताना राजा ऋषीला म्हणाला, "मनुष्यप्राणी इतर प्राण्यांबद्दल दया व सहानुभूति दाखवण्याची इच्छा करतो. असहाय्य प्राण्यांना मदत करावी हा माणसांच्या मनांतला हेतू असतो. परंतु बघताबघता हादेखील अधिकार त्यांच्यापाशी राहिलेला दिसत नाही. परिस्थितींत रोज बदल होतो आहे. कोणाचेही भले करायचीदेखील इच्छा असली तरी माणसें घाबरायला लागली आहेत."

राजाच्या या विचारावर ऋषींने हंसून उत्तर दिले, "महाराज, कोणत्याही विषयावर खूप गंभीर विचार-विनिमय करणारे अनेकजण असतात. आपापसांत उलटसुलट खल करीत बसतात, अशा लोकांपैकीं आपण दिसत नाही. आपणदेखील कितीतरी निष्पाप प्राण्यांची आजवर हत्या केली असेल. मारल्यानंतर त्या प्राण्यांच्या पिल्लांवर कोणती परिस्थिती ओढवेल याचा विचारदेखील आपण केला नसेल. ती पिल्लेंही अजाण असताना कशी अनाथ होत असतील हे आपल्या लक्षांत आलं नसेल. त्या माकडाच्या पिल्लाबद्दल आपण इतके अस्वस्थ आहात. ही खरोखरच आश्चर्याची गोष्ट आहे. ही समस्या भविष्यांत गंभीर रूप धारण करील. आपण राजा आहात. जनतेचे रक्षण करण्याचा आपला धर्म आहे.

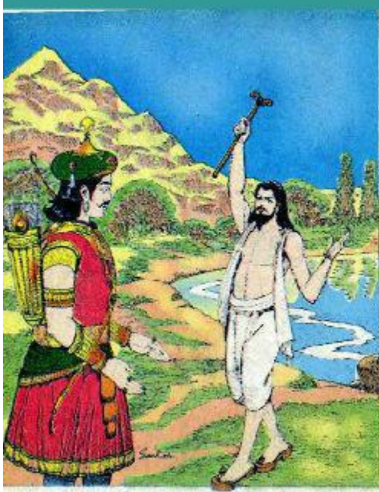

ही समस्या कशी सुटेल आणि दुष्काळांतदेखील जनतेचे संरक्षण कसे होऊं शकेल, याचा आपण कधी विचार केला आहे कां?"

ऋषीवराचे हे कटु शब्द ऐकल्यावर राजाचा चेहरा उतरला. त्याने जरा चांचरतच म्हटले, "ऋषिवर, ही कांही अनोळखी परिस्थिती नाही. चारपांच वर्षांत एखादे वर्ष पुरेसा पाऊस पडला नाही कीं दुष्काळ हा पडणारच. कित्येक वर्षे हे असं चाललेलं आहे. माझ्या पूर्वजांच्या राज्यांतदेखील अशी परिस्थिती अनेकवेळां आलेली आहे."

"मग त्याच्यावर दुसरा कोणता उपाय सांपडत नाही?" ऋषीने धारदार आवाजांत प्रश्न केला.

कांही क्षण विश्वसेन विचारांत पडला. नंतर आपले मस्तक लववून त्याने ऋषिवरांना प्रणाम केला व म्हटले, "यावर अवश्य उपाय आहे, ऋषिवर! अधिक संपत्ती जमा करायची, सेनाबळ जास्त वाढवायचे, दुसरी राज्यें जिंकून आपल्या आधीन

करायची. त्यांच्या राज्यांतले धनधान्य व इतर सामुग्री आपल्या राज्यांत आणायची. असं केलं तरच ही समस्या सुटेल, दुष्काळाचे निवारण होईल आणि प्रजा सुखी होईल."

"वा! किती चांगली कल्पना आहे आपली! याचा अर्थ असा होतो कीं धन व सैन्य यांच्या जोरावर आपण सम्राट बनण्याची महत्वाकांक्षा बाळगता आहात. जर आपला हाच हेतू असेल तर आपण एक काम करावे. इथून चार कोस अंतरावर उत्तरेच्या दिशेने गेलात तर तिथें आपल्याला चांदीचे पर्वत दिसतील. त्यांतली हवी तेवढी चांदी घेऊन आपल्या राज्यांत नेता येईल." ऋषीने हंसत सांगितले.

विश्वसेनने ऋषीच्या सांगण्यानुसार उत्तरेला प्रयाण केले. तिथें त्याला सूर्यप्रकाशांत चमचम करणारे चांदीचे पर्वत खरोखरच दिसले. आनंदून जाऊन तो स्वत:शीच म्हणूं लागला, "अरे देवा, इतकी चांदी! ही चांदी राज्यापर्यंत वाहून न्यायला मला शेंकडों वाहने लागतील." तो तिथून फिरला.

जवळच त्याला एका मुनीची झोंपडी दिसली. त्यावेळेला ते मुनी अंगणात बसून एका हरिणीच्या दोन पाडसांना कोंवळी पाने भरवत होते. तिथूनच थोड्या अंतरावर हरीण व हरिणी आपल्या पाडसांकडे मोठ्या प्रेमाने पाहात होते. ते दृश्य पाहून राजाच्या मनाला मोठा धक्का बसला. तो विचार करूं लागला, "बापरे, अशा निष्पाप प्राण्यांना मारण्यासाठी मी जंगलात येतो कां? किती पापी आहे मी !" मुनींच्याजवळ जाण्यास राजाला संकोच वाटूं लागला. तेवढ्यांत मुनींनी त्याला पाहिले आणि म्हटले, "राजन्, संकोच कसला? आपण यावे! इतक्या दूरवर आपण एकटेच, अंगरक्षक न घेता कसे काय आलात?"

विश्वसेनाने मुनींना आदरपूर्वक प्रणाम केला. मुनींपासून त्याला कांहीही लपवायचे नव्हते. म्हणून त्याने चांदीच्या पर्वताची गोष्ट सांगितली आणि तिथें येण्याचे कारण सांगितले.

सारे कांही ऐकल्यानंतर मुनीने राजाला नख-शिखान्त न्याहाळले, व म्हटले, "राजन्, चांदीचे हे पर्वत पाहून तू फारच मोहरून गेला आहेस. तूं आणखी चार कोस उत्तरेला गेलास तर तिथें तुला सोन्याचे पर्वत दिसायला लागतील."

सोन्याच्या पर्वताची गोष्ट ऐकताचं विश्वसेनच्या आनंदाला पूर आला. त्याने मुनीला वंदन केले आणि उत्तरेकडे तो पायींच निघाला. तिथें पोचल्यानंतर त्याने सोन्याचे पर्वत पाहिले. ते अवर्णनीय दिसत होते. तो आश्चर्यचकित व आनंदित झाला होता. हर्षातिरेकाने तो ओरडूं लागला, "माझे जीवन धन्य झाले आहे. सोन्याचे हे सारे पर्वत आता माझ्या मालकीचे झाले आहेत."

जवळच एक सरोवर होते. एक योगी स्नान करून त्यांतून बाहेर येत होता. त्याने राजाचे बोलणें ऐकले होते. त्याने आपल्या हातांतला दंड वर धरला आणि तो राजाला म्हणाला, "राजा, सोन्याचे ते पर्वत पाहून

तू जास्तच संतुष्ट झाला आहेस, होय ना? अरे, पण हे वैभव त्या हिऱ्यांच्या खाणीपुढें कमीच आहे. त्या खाणी इथून चार कोसांवर तर आहेत."

"खरंच कां योगीमहाराज?" असं म्हणून राजाने योग्याला प्रणाम केला. तिथें आणखी एक क्षणदेखील न थांबता, तो उत्तरेकडे चालायला लागला.

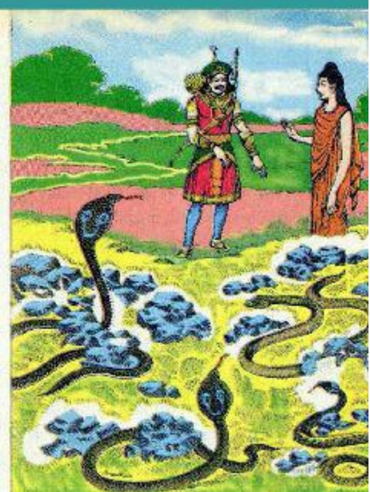
योग्याने सांगितल्याप्रमाणें त्या खाणी त्याला दिसल्या. सूर्याचे किरण त्या खाणीवर पडल्यामुळें त्यांची चमक अप्रतिम दिसत होती. त्या हिऱ्यांच्यामधून सरपटत जाणारे सर्पही राजाला दिसले.

हिऱ्याच्या त्या खाणी पाहून विश्वसेनला हर्षवायू होण्याची वेळ आली. त्याचा आवाज कांपत होता. तो स्वत:शीच बोलला, "माझे निपुण सैनिक आपल्या एकएक बाणाने या दोनतीन सर्पांना सहज मारूं शकतील. हे सगळे महासर्प मारले कीं मी हे सारे हिरे हत्ती व उंटांच्या पाठीवर लादून माझ्या राज्यांत घेऊन जाईन. आपले राज्य सधन व बलवान करीन. माझे सेनासामर्थ्य मी इतके वाढवीन की मी आसपासची राज्यें माझ्या ताब्यांत घेईन. साऱ्या देशांचा मी सम्राट होईन आणि चांगले राज्य करीन. माझी सगळी स्वप्नें साकार होतील. माझ्यापेक्षां श्रेष्ठ या जगांत दुसरा कुणीही नसेल."

तितक्यांत अचानक एक धीरगंभीर आवाज कानावर पडला, "राजन्, तुझ्यापेक्षां अधिक संपन्न, तुझ्यापेक्षां अधिक भाग्यवान, तुझ्यापेक्षां अधिक महान व्यक्ती या जगांत अनेक आहेत. त्यांच्यापैकीं मीही एक आहे. हे शब्द ऐकताच राजा विश्वसेन चमकला.

क्षणांतच एक दिव्य, तेजपुंज अशी आकृती राजासमोर उभी राहिली. राजा भारल्यासारखा होऊन स्तब्ध उभा राहिला.

त्या तेजस्वी व्यक्तीने गंभीर आवाजांत म्हटले, "तुझी सारी स्वप्नें साकार होत आहेत ना? चांदी,

सोने, हिरे, तुझ्या राज्यांत तू घेऊन जायचे ठरवतो आहेस, इतर राजांशी युद्ध करून त्यांना पराभूत करून त्यांची राज्यें तुला जिंकायची आहेत, तुला सम्राट व्हायचे आहे. परंतु तू हे चिरंतन सत्य विसरून गेला आहेस कीं या युद्धांच्यामुळें अपार धननाश होईल, अनेक निरपराध मरण पावतील. याचा तू जरासुद्धां विचार केला नाहीस ना?"

त्यावर विश्वसेनने न घाबरता धिटाईने उत्तर दिले "हे महापुरुष, आपल्याला माहीत आहेच कीं राज्याचा विस्तार करणें ही कोणत्याही क्षत्रियाची आकांक्षा असतेच. हा क्षत्रियधर्म आहे. क्षत्रिय याच्यासाठींच जगतो आणि याच्यासाठींच मरतो."

त्या तेजस्वी पुरुषाने मंदस्मित करून सांगितले, "ज्यामुळे जनतेचे कल्याण न होता नुकसानच होते, तो धर्म होत नाही. प्रत्येक शासनकर्ता क्षत्रिय धर्माच्या नांवाखाली जेव्हां इतर राज्यांतर स्वारी करतो, त्यावेळेला त्या राज्यांतल्या प्रजेची अवस्था किती दयनीय असते, ते कोणत्या संकटांना सामोरे

जातात, हे तुला माहीत नाही? ती सारी तुमच्या हातांतली खेळणी बनतात, निर्बल प्यादी होतात. राजन्, मी तुला एक आशीर्वाद देतो. तू युद्धांत यशवंत होऊन सम्राटपद मिळवशील, किंवा तुझ्या राज्यांत भविष्यांत कधीही दुष्काळ पडणार नाही. या दोन्हींपैकीं एक गोष्ट तुझ्या मनासारखी होईल.'' असं म्हणून तो तेजस्वी पुरुष अंतर्धान पावला.

राजा लगेच मागे फिरला व जिथें त्याचे सैनिक त्याची वाट पहात थांबले होते, तिथे परत गेला. मात्र यावेळेला त्याने आलेल्या मार्गावरून न जाता दुसरा मार्ग निवडला. सैनिकांच्या तळावर पोंचल्यानंतर राजाने त्यांना सांगितले, ''आजपासून तुम्ही सर्वांनी आपापली आयुधें घरीं सुरक्षित ठेवायची आहेत. यानंतर तुम्ही प्रत्येकांनी राज्यांतल्या एकएक गांवात जाऊन तिथल्या दुष्काळी परिस्थितीची खरी माहिती मला वेळोवेळीं देत राहायचे. आता आपण राजधानीला परत जाऊं या.''

विश्वसेनाची ही कथा सांगून वेताळाने राजाला विचारले, ''राजन्, विश्वसेनची दीर्घकाळ इच्छा होती कीं अपार धनसंपत्ति जमवावी आणि सेनाबल वाढवावे. इतर राज्यांवर आक्रमण करून ती राज्यें जिंकायची त्याची इच्छा होती. तशी त्याल संपत्ति सांपडली. त्या तेजस्वी पुरुषाने त्याला आशिर्वाद-देखील दिला होता. परंतु सम्राटपद किंवा राज्यांतला दुष्काळ नाहीसा करणें, यांतली एकच इच्छा त्या आशिर्वादामुळें पूर्ण होणार होती. राजा जर महत्वाकांक्षी होता तर युद्धांत जिंकण्याची इच्छा त्या आशिर्वादामुळें त्याने कां मांगितली नाही? माझ्या या शंकांचे समाधान करणारे उत्तर तुला ठाऊक असूनदेखील तू गप्प बसलास तर तुझ्या मस्तकाची शंभर शकलें होऊन पडतील.''

त्यावर विक्रमार्काने उत्तर दिले, ''त्याच्या मनांत धन व कीर्ति मिळवण्याची आकांक्षा असते, त्याच्या मनांत मानवता, दया, सहानुभूति त्या संवेदनाशील भावना नसतात असे नाही. माकडाच्या पिल्लाला जीवदान देण्याबाबत, किंवा ऋषी हरिणांच्या पाडसांना भरवत होते, ते पाहून राजाच्या मनांतले कोमल भाव जागृत झाले. त्यावरून आपल्याला स्पष्ट कळतं कीं राजा विश्वसेनाच्या मनांत दयाळूपणा जरूर कुठेतरी लपलेला होता. युद्धाचे जे भयंकर परिणाम होतात त्यांच्यावर त्या तेजस्वी महापुरुषाने कटु सत्य भाष्य केलेले होतेच. त्यांतले कटु सत्य त्याने राजाला जाणवून दिले. त्यामुळें राजाने जनतेच्या कल्याणासाठीच काम करण्याचा निर्णय घेतला. त्याने घेतलेला निर्णय अगदी बरोबर आहे. जनतेसाठी त्याने आपल्या आकांक्षांचा त्याग केला.''

राजाचे मौन भंग झाले, आणि वेताळ पुन्हां शवासहित अदृश्य झाला व झाडावर जाऊन बसला.

चतुर मल्लू

कथा
एम्. शंकरराव
विजयनगरम

ते त्या झाडाजवळ आले तेव्हां गोशालाने महा-वीराला त्याच्या संवादाची आठवण करून दिली. तो म्हणाला, "हे पाहा, आता तुझ्या कळ्यांची फुलें कांही झालेली नसतील बरं!"

"असं वाटतं तुला?" महावीराने नवल वाटून प्रश्न केला.

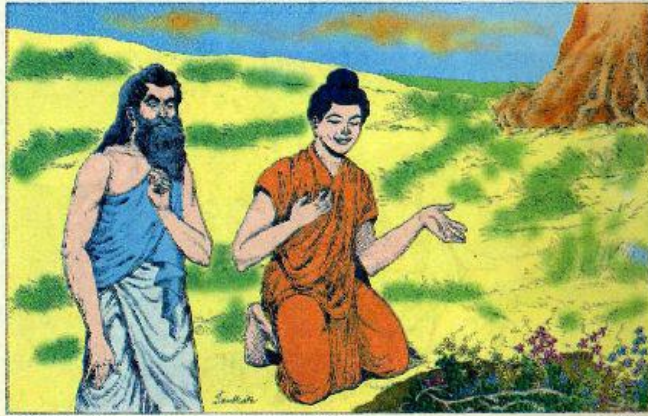
"माझ्या वाटण्याचा प्रश्नच येत नाही. माझी खात्री आहे." गोशालाने उर्मटपणें सांगितले.

दोघेही त्या जागेजवळ पोंचले. आणि काय आश्चर्य! वेल जिथें उपटून टाकलेली होती, तिथेंच तिने मूळ धरले होते. रात्रभर पाऊस पडला होता आणि त्या सगळ्या कळ्या उमलून त्यांची सुंदर फुलें डोलत होती.

महावीराने त्या फुलांकडे बोट दाखवले. पण तो पुढें कांहीच बोलला नाही. गोशाला अतिशय अस्वस्थ झाला. त्याने महावीराशी भांडण करून काढले. आकांडतांडव करीत तो म्हणाला, "जर प्रत्येक गोष्ट अगोदरच ठरलेली असते, तर आपल्या करण्याचा कांहीतरी उपयोग आहे कां? मग या असल्या आयुष्याचा अर्थ तरी काय?" तो परतपरत तेच उगाळत राहिला, आणि नंतर महावीराला सोडून तो निघून गेला.

त्यानंतर तो महावीराला पाण्यांत पाहूं लागला. महावीर जे कांही बोलेल ते सगळे खोडून काढण्यांतच तो आपला सगळा वेळ घालवूं लागला. एकदा तर त्याने कांहीतरी चेटूक करून महावीराला मारण्याचाही प्रयत्न केला होता. परंतु सद्वर्तनी महावीराची पुण्याई जबरदस्त होती. त्याच्यावर त्या करणीचा कांहीही अपाय होऊं शकला नाही. उलट जी वाईट शक्ती गोशालाने महावीरावर सोडली होती. ती उलटून गोशालावरच आदळली. गोशाला आजारी पडला, त्याला वेड लागले आणि तो लौकरच मेला.

एखाद्याचा मत्सर करत गेले तर आपल्याच आयुष्याची दुर्दशा कशी होते ते पाहा ना!" देवनाथांनी तात्पर्य सांगून आपली कथा संपवली.

देवी भागवत

शुकाने विवाह न करण्याचा हट्टच धरला होता, म्हणून व्यासांनी स्वतःच रचलेली देवी भागवत कथा शुकाला सांगितली.

लहान बालकाच्या रूपांत विष्णुभगवान वडाच्या पानावर पहुडले होते. ते विचार करूं लागले, "मी इथें बालक बनून कां आलो आहे? माझी सृष्टी कुणी निर्माण केली? हे सर्व सविस्तर मला कसे समजेल?" विचारांत पडलेल्या बालक-रूपी विष्णूला पाहून देवीच्या मनांत दया उत्पन्न झाली. तिने त्या बालकाला अर्धा श्लोक ऐकवला आणि म्हटले, "यांतच सर्व कांही सार आहे. याचा अर्थ समजून घेतलास, तर तुला तुझ्या सर्व प्रश्नांची उत्तरें मिळतील."

विष्णूंनी तो श्लोक ऐकला परंतु लगेच त्याचा अर्थ कांही त्यांच्या ध्यानांत आला नाही.

म्हणून तो अर्धा श्लोक त्यांनी पुन्हां पुन्हां म्हणायला सुरवात केली. थोड्याच वेळांत महादेवी त्यांच्यासमोर प्रकट झाली. तिच्या चारी हातांत शंख, चक्र, गदा, पद्म ही सारी आयुधें होती. तिने उत्तम भरजरी वस्त्र नेसले होते. तिच्या साऱ्या शक्ती तिच्याबरोबर आलेल्या होत्या.

महादेवीला पाहून बालकरूपी विष्णू भांबावले. त्यांच्या मुखांतून शब्द उमटेना. देवी त्यांना म्हणाली, "मायेच्यामुळें तूं मला विसरला होतास. आता तू सगुणरूप धारण कर, मी सत्वशक्ती आहे. तुझ्या नाभिकमलांतून ब्रम्हाचा जन्म होईल. तो रजोगुणी होऊन लोकसृष्टी निर्माण करील. त्या सृष्टीवर तुझा अधिकार चालेल. त्यावेळीं ब्रम्हदेवाच्या दोन भुवयांमधें क्रोधामुळें रुद्राचा जन्म होईल. तो रुद्र कडक तपश्चर्या करील. त्या तपाचे फळ मिळून तो सगुण होईल. प्रलयकाल आला कीं ब्रम्हाने निर्माण केलेल्या संसाराचा तो नाश करील. माझी मदत घेऊनच तूं जगाचे पालनपोषण करूं शकशील. तेव्हां माझ्या सत्वशक्तीशी तूं परिचय करून घे आणि तिची शक्ती जाणून घे. मी सदैव तुझ्या हृदयस्थानीं राहीन."

त्यावर विष्णूने महादेवीला विचारले, "मी अर्धा श्लोक ऐकला. आपण सांगा कीं मी तो कसा ऐकला आहे?"

"तूं मला सगुणरूपांत पाहातो आहेस. जिने तुला हा अर्धा श्लोक ऐकवला, ते होते देवीचे निर्गुणरूप. हा श्लोक म्हणजे भागवत नांवाचा मंत्र आहे. त्याचे पठण केल्याने सर्व गोष्टी शुभदायक होतात." देवी म्हणाली.

त्या मंत्रा। या बलाने विष्णूने मधुकैटभ राक्षसांचा वध केला. त्या राक्षसांच्या त्रासाने भयभीत झालेल्या ब्रम्हाला या मंत्राचा प्रभाव सांगितला. पुढें ब्रम्हाने नारदांना, व नारदांनी व्यासाला, ह्या मंत्राचा उपदेश दिला. व्यासाने हा उपेश शुकाला देताना सांगितले, "मी याची रचना सविस्तर रूपांत अनेक संहितामधून केलेली आहे.

शौनक व इतर मुनींना सूताने शुकाची कथा सांगितली. त्यानंतर सर्व मुनींनी सूताला देवीची कथा सांगावी म्हणून विनंती केली.

अयोध्या ही कोसल देशाची राजधानी होती. ध्रुवसंधी नांवाचा राजा तिथें राज्य करीत होता. त्याला मनोरमा व लीलावती नांवाच्या दोन बायका होत्या. मनोरमाच्या मुलाचे नांव सुदर्शन होते, व लीलावतीच्या मुलाचे नांव शत्रुजित होते. एक दिवस ध्रुवसंधी शिकार करत असताना सिंहाने त्यावर झडप घातली. दोघांत झटापट होताना शेवटीं दोघेही मरण पावले.

मनोरमाचे वडील वीरसेन कलिंग देशचे राजे होते. आपल्या जांवयाच्या मृत्यू झाला आहे, ही बातमी कळताच आपला नातू सुदर्शन याला भेटण्यास तिथे गेले. त्याचप्रमाणें शत्रुजितचे आजोबा युधाजित हे उज्जयिनीहून तिथे आले.

आता सुदर्शन राजा होणार कीं शत्रुजित? याविषयीं दोघांच्या मातांमधें मतभेद झाला. त्यांच्यात शत्रुत्व निर्माण झाले व ते इतके विकोपाला गेले कीं युधाजिताने वीरसेनास ठार मारले.

आपला मुलगा सुदर्शन याला घेऊन मनोरमा भरद्वाजांच्या आश्रमांत आली. भरद्वाजांनी दोघांचे स्वागत केले, त्यांना आश्रय दिला व शत्रूपासून त्यांचे रक्षण केले. सुदर्शनला त्यांनी अनेक विद्या शिकवल्या. तो योग्य वयाचा झाल्यावर महादेवीने त्यास स्वप्नामधे दर्शन दिले व त्याला अस्त्रविद्या शिकवली.

या काशीराजाची कन्या शशिकला अत्यंत रूपवान होती. सुबाहू या तिच्याशी विवाह करावा अशी सुदर्शनची इच्छा होती. त्याचप्रमाणें सुदर्शनशीच विवाह करावा असा शशिकलाचाही निश्चय होता.

सुबाहूने आपल्या मुलीचे, शशिकलेचे स्वयंवर होईल. अशी घोषणा केली, अनेक देशांचे राजे काशीला आले. परंतु सुदर्शनाशिवाय इतर कुणाशीही विवाह न करण्याचा शशिकलेचा निर्णय ठाम होता.

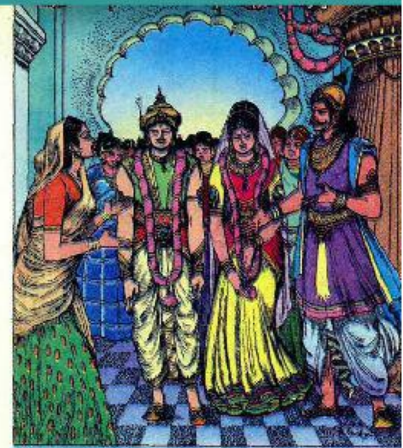
राणीने आपल्या मुलीला समजावले, "मुली, कितीतरी राजे तुझ्याशी विवाह करण्याच्या इच्छेने इथें आले आहेत. अशा वेळेला तुझा हा हट्ट योग्य नाही. सुदर्शन खेरीज कुणाशीही विवाह करणार नाही

हे या प्रसंगी अनुचित मत आहे. त्यामुळें आपण संकटांत सांपडूं. आलेले सारे राजे आपले शत्रू होतील. युद्धाला सुरवात होईल. आणि आपण त्यांच्यापुढें दुर्बल ठरूं. तू स्वयंवराच्या मंडपात अवश्य यायला हवंस. जर तू सुदर्शनशीच विवाह करण्याचा हट्ट धरलास, तर युधाजित त्या सुदर्शनच्याबरोबर तुला, मला आणि तुझ्या वडिलांना देखील ठार मारील. कारण तो फार क्रूर व दुष्ट आहे." तिने मुलीला खूप सांगून पाहिले. तिच्या सांगण्यामधें मुलीबद्दल मायाही होती, आणि धोक्याची सूचनादेखील होती.

परंतु शशिकलाने इतर कुणाही राजाशी विवाह करण्यास सरळसरळ नकार दिला. तिने आपल्या पित्याला स्पष्ट शब्दांत सांगितलं, "तुम्ही या राजांना घाबरता आहात. तसं जर असेल तर तुम्ही एक गोष्ट करा. सुदर्शनशी माझा विवाह करून द्या, आणि आम्हाला राज्याच्या सीमेपर्यंत पोंचवण्याची व्यवस्था करा. जर युद्ध पेटलेच तर सुदर्शन इतर राजांचा पराभव करतील."

"हे बघ पोरी, अनेकांशी एका वेळेला वैर पत्करणें हे धोक्याचं आहे. या सर्वांच्याविरुद्ध लढणें ही कांही सोपी गोष्ट नाही. समज, मी तुम्हाला रथांत बसवून सीमापार जरी केले, तरी हे दुष्ट लोक तुम्हाला घेरून मारून टाकतील. त्यांची काय खात्री देता येणार? अशा वेळीं तुम्ही काय करूं शकाल? मला एक उपाय सुचला आहे. सीतेच्या विवाहाच्यावेळीं जसा पण लावला होता, तसा आपण लावूं या. त्या परीक्षेंत जो हा पण जिंकेल, त्याच्याशी तूं विवाह कर." सुबाहूने मुलीला सांगितले.

"पण यामुळें समस्या थोडीच सुटणार आहे? पण जिंकणाऱ्या राजाशी इतर राजे लढायला तयार होतीलच. ते थोडेच गप्प बसतील? कोणत्याही परिस्थितींत युद्ध टाळणें आता शक्य होणार नाही. तुम्ही महादेवीवर विश्वास ठेवा आणि सुदर्शनशी माझा विवाह करुन द्या." शशिकला म्हणाली. तिचा

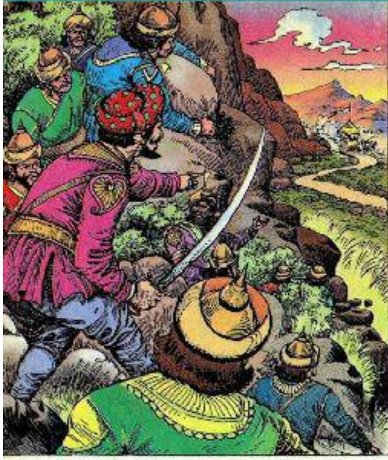

निर्धार पाहून सुबाहुने तिची योजना स्वीकारली.

सुबाहुने गुप्तपणें विवाहाची सारी तयारी सुरुं केली. त्याने सुदर्शनला बोलावले, व शास्त्रोक्त कन्यादान केले. आपल्या जांवयाला त्याने दोनशे रथ, हजारों घोडे, शेंकडों हत्ती आणि इतर मूल्यवान भेटवस्तू वरदक्षिणा म्हणून दिल्या. त्याने नवी विहीण मनोरमेला त्याने म्हटले, "देवी, आजपासून माझी मुलगी आपल्या पुत्राची सहधर्मचारिणी झाली आहे. आपण तिची प्रेमाने काळजी घ्यावी."

मनोरमा संतुष्ट होऊन म्हणाली, "महाराज, राज्य नसलेला माझा पुत्र - आपण महाराज असूनही त्याच्याशी आपल्या मुलीचा विवाह लावलात. आपल्यासारखे थोर मनाचे उत्तम पुरुष जगांत फार विरळ असतात. आपल्या कन्येची जबाबदारी आमच्यावर आहे आणि आमची जबाबदारी आपल्यावर आहे."

त्यावर सुबाहुने उत्तर दिले, "देवी, आपला पुत्र राज्यविहीन आहे असे आपण कां समजता? माझे राज्य त्याचे नाही कां? माझी सारी सेना त्याची आहे.

आपण असे कशासाठी मानावे कीं कुणी राजा आहे तर कुणी सेवक असतो? जगदंबा आपल्या बाजूला आहे. तेव्हां आता आपल्याला कशाला भिती असायला हवी?"

"किती महत्वाची व प्रसन्न गोष्ट आपण सांगितलीत. आपले सदैव कल्याणच होईल. आपण आपल्या देशाचा राज्यकारभार सांभाळावा. जगन्मातेची कृपा असली तर माझ्या पुत्राला त्याच्या पित्याचे राज्य पुन्हां प्राप्त होईल. नशिबाने जर आम्हाला साथ दिली तर मातीला हात लावला तरी त्याचे सोनेच होईल. अशा वेळेला आपण जेजे करतो, त्याचा परिणाम चांगलाच होतो. सर्वजण आपल्याला मदत करायला पुढें येतात. आता माझ्या मुलाचा चांगला काळ आला आहे. त्याचं कांहीही वाईट होणार नाही." मनोरमाने विश्वासपूर्ण आवाजांत म्हटले.

सुबाहुने गुप्तपणे मुलीचे लग्न लावून दिले आणि जेव्हां मुलीला व जांवयाला निरोप द्यायची वेळ झाली, तेव्हां कांही लोकांनी येऊन सांगितले कीं आत्ता वधुवरांना निरोप देऊन त्यांची पाठवणी करूं नका. शत्रू वाटेतच लपून त्यांचा नाश करण्यासाठी तयार झालेला आहे.

सुबाहु राजा अनुभवी होता. या बातम्यांतला खरेपणा त्याला माहीत होता. म्हणून मुलीला व जांवयाला निरोप देण्यास त्याचे मन तयार होईना. तेव्हां सुदर्शनने त्यास सांगितले "महाराज, आपण आमची पाठवणी करताना अजिबात चिंता करूं नये. जेव्हां देवी माझ्या बाजूने रक्षण करते आहे, तेव्हां हे सारे राजे एकत्र असले तरी माझ्या केसालाही ते धक्का लावूं शकणार नाहीत."

काशीराजाने आपल्या जांवयाला अगणित संपत्ती दिली आणि सेनेसहित तो स्वत: त्यांच्याबरोबर गेला. अर्ध्या वाटेवरच त्यांची वाट पाहात इतर राजे लपून बसले होते. त्यांनी ह्या सर्वांना पाहिले. "तो पाहा रथ. तोच सुदर्शन आहे. तो पत्नीसमवेत येतो आहे. चला, त्यांचा समूळ नाश करूं या." त्यांच्यापैकी एकजण म्हणाला.

सुबाहुने शत्रूंच्या राजांना थोपवून धरले. सुदर्शन मंत्राचा जप करूं लागला. त्याने देवीचे ध्यान केले. त्याच वेळेला शत्रुजित व युधाजित त्याच्यावर चालून आले. सुबाहुने आवेशाने शंख फुंकला आणि युधाजितवर बाणांचा मारा केला. दोघांच्यात घनघोर युद्ध झाले.

तितक्यांत देवी जगदंबा आपल्या दिव्य स्वरुपांत, अनेक प्रभावी आयुधांसहित, पुष्पमालासहित, सिंहावर स्वार होऊन तिथें प्रत्यक्ष उपस्थित झाली. देवीला पाहून सुदर्शनचे मन आनंदाने भरून गेले. शरीर पुलकित झाले. त्याने आपल्या सासऱ्याला देवी दाखवली आणि सुदर्शन म्हणाला, "आता आपल्याला कसलीही भीती उरलेली नाही." आणि तो रथांतून खाली उतरला, आपली पत्नी व सासरे यांच्यासहित त्याने देवीच्या पदकमलांना सादर प्रणाम केला.

देवीचा सिंह पाहून हत्ती बिथरले. ते घाबरून

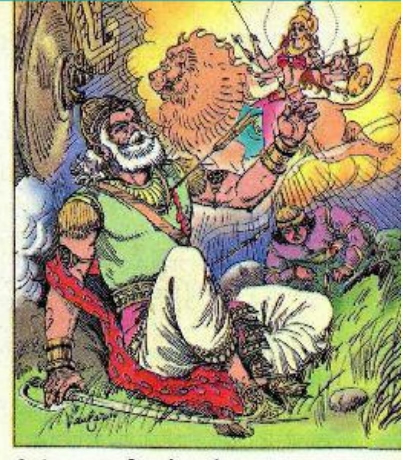
ओरडूं लागले. त्यांना पाहून सिंह गर्जना करूं लागला. त्याच वेळेला जोराचा वारा सुटला. मनांतल्या मनांत सगळे राजे भयभीत झाले. भांबावून जाऊन ते जागच्या जागी खिळल्यासारखे उभे राहिले व निस्तेज दिसूं लागले.

तेव्हां सुदर्शनने सेनापतीस सांगितले, "महादेवी आपल्या पाठीशी आहे. तुम्ही नि:शंक मनाने शत्रूंच्यावर हल्ला कर. आपल्या सेनेला तशी आज्ञा द्या."

काशीराजाची सेना राजांच्यावर चालून गेली.

तेव्हां युधाजित त्या निमूटपणें उभ्या असलेल्या, सर्व राजांना म्हणाला, "एखाद्या स्त्रीला सिंहावर स्वार झालेली पाहून तुमची मति भ्रष्ट कशी झाली? एक अयोग्य व्यक्ती एका स्त्रीला आपल्याबरोबर घेऊन आला आहे. तुम्ही तर राजे आहात. राजे असून इतके भ्यायलात? ते देखील एका अबला स्त्रीला पाहून? व्हा पुढें! सुदर्शनला कांही क्षणांतच आपण मृत्यूलोकाची वाट दाखवूं आणि राजकन्येला आपल्याकडे ओढून आणूं." असं म्हणून युधाजितने आपला नातू शत्रुजित याला बरोबर घेतले व तो सुदर्शनशी लढायला पुढें सरसावला.

त्यावेळेला देवीने सगळ्या राजांना आपले वेगवेगळ्या आकारांत दर्शन दिले व ती एकटीच सर्वांशी लढत राहिली. लौकरच युधाजित व शत्रुजित बाण लागून खाली पडले व मरण पावले. सुबाहुच्या डोळ्यांत आनंदाश्रू तरळत होते. त्याने पराशक्तीचे स्तुतीस्तोत्र म्हटले. नंतर त्याने देवीला म्हटले, "माते, तुझे दर्शन झाल्यामुळें मी धन्य झालो आहे. माते, तू माझ्या हृदयांत सदैव राहावेस म्हणून शाश्वत रूपांत तूं काशीमधेंच राहावेस. मला इतर कुणाच्या सहाय्याची आवश्यकता नाही. असं म्हणतात कीं जोपर्यंत भूमीचे अस्तित्व असेल, तोपर्यंत काशीनगरीही असेल. जोपर्यंत काशी आहे, तोपर्यंत तू इथेच राहा. काशीला व मला शत्रूच्या

भितीपासून सुरक्षित ठेव. मी फक्त हाच वर तुझ्याजवळ मागतो आहे."

महादेवीने त्याची ही मागणी मान्य केली.

त्यानंतर सुदर्शनने महादेवीची आराधना केली. त्याने देवीला विचारले, "माते, आता माझे कर्तव्य कोणते आहे? मी आता कुठे जाऊं? मी स्वत: असमर्थ आहे, परंतु तुझी मदत असल्यामुळें मी कोणतेही कठीण लक्ष्य साध्य करूं शकेन असा मला विश्वास आहे. आता यानंतर माझे कर्तव्य काय आहे हे मला समजावून सांगण्याची माझ्यावर कृपा कर."

यावर देवीने सांगितले, "आता यानंतर काय काय करायला हवे आहे? आपल्या पत्नीसह अयोध्येला जा, सिंहासनावर बसून न्यायाने राज्यशासन चालव. मी तुझे रक्षण करीत राहीन. प्रत्येक अष्टमी, नवमी, चतुर्दशीला माझी पूजा करीत राहा. मला शरत्काल अतिशय आवडतो. नवरात्री पूजा तू करीत जा. माघ, चैत्र, आश्विन, आषाढ महिन्यांत माझे उत्सव नियमितपणें करावेत." असं म्हणून ती अदृश्य झाली.

त्यानंतर एकएक राजा पुढें आला व ज्यात-हेने देवी, देवता इंद्राला प्रणाम करतात, त्याप्रमाणें ते सुदर्शनला प्रणाम करुं लागले आणि अंबादेवींची स्तुति करूं लागले. सुदर्शनला आपला चक्रवर्ती राजा म्हणून त्या सर्वांनी स्वीकारले.

सुदर्शन अयोध्येला पोंचण्यापूर्वीच तिथें ही वार्ता पोंचली होती. म्हणून मंगलवाद्यांसहित मंत्री त्याचे स्वागत करण्यास आले आणि सुदर्शन व त्याची पत्नी शशिकला यांना त्यांनी सन्मानाने नगरांत नेले.

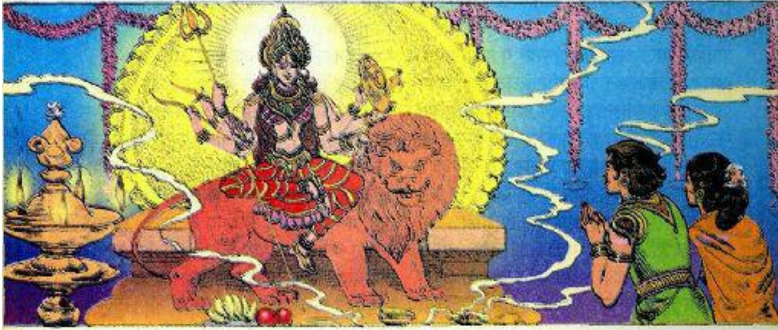
सुदर्शन आपल्या सावत्र मातेकडे गेला. ती आपल्या पुत्राच्या मृत्यूबद्दल विलाप करीत होती. त्याने सावत्र मातेला सांगितले, "माते, आपल्या पुत्राला व पित्याला मी मारले नाही. महाशक्तिने त्यांचा संहार केला. त्यांनी जी पापें केली त्याबद्दल तूं कां दुःखी होते आहेस?

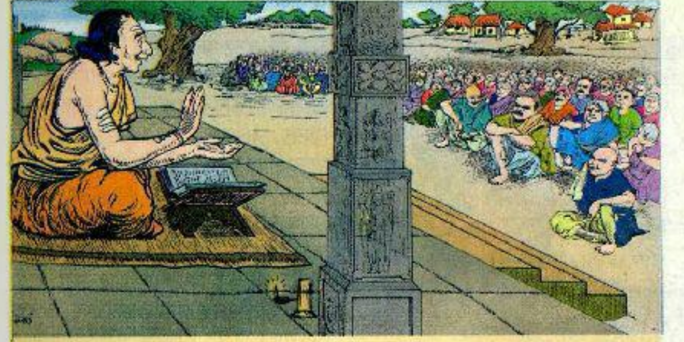
आपण मला आपला पुत्रच मानावा. मी नेहमी आपली सेवा करीत राहीन. मी जेव्हां लहान होतो, तेव्हां आपल्या पित्याने लोभापायी, पापी हेतूने मला निर्वासित केले. हे तर मी केवळ माझे दुर्भाग्य मानतो. जेव्हां माझी माता दुःखी अंतःकरणाने मला घेऊन अरण्यांतून जात होती. तेव्हां चोरांनी आमची चीजवस्तू लुटली.

नंतर गंगेच्या कांठी असलेल्या ऋषींच्या आश्रमांत आम्हाला आश्रय मिळाला. त्यांच्या अनुग्रहांच्या बळावरच मी आज मोठा होऊं शकलो आहे. आता माझ्या मनांत कुणाविषयींही द्वेष नाही. कुणाबद्दलही शत्रूभावना नाही."

त्याचे बोलणें ऐकून लीलावती लज्जित झाली, व त्याला म्हणाली, "मी नको नको म्हणत असताना देखील माझ्या पित्याने तुझ्याशी अन्याय केला. आणि ते एकटेच नव्हे तर माझा पुत्रही त्यामुळें मरण पावला. तुझी माता माझी थोरली भगिनी आहे, आणि तू माझ्या सख्ख्या पुत्राप्रमाणेंच आहेस असे मी आता समजते आता मी कशाला चिंता करूं? तू त्यांच्या मृत्यूला कारणीभूत झालेला नाहीस हे मला ठाऊक नाही कां?"

सुदर्शनने नंतर आपल्या मंत्र्यांच्या मदतीने एक सुवर्णसिंहासन निर्माण केले. त्यावर जगदंबेच्या मूर्तीची स्थापना केली. तो रोज त्या मूर्तीची पूजा करूं लागला. राज्याभिषेक झाल्यानंतर त्याने दीर्घकाल मोठ्या सुखासमाधानाने राज्य कारभार चालवला.

रिकामपण

रोज संध्याकाळीं राघव गांवातल्या मंदिरात जात असे आणि तिथें आलेल्या भक्तांसमोर पुराण सांगत असे. कुणाला कांही शंका असली तर तो नीट समजावून सांगत त्यांचे शंका निरसन करीत असे. भक्तांच्या प्रश्नांची उत्तरें देऊन त्यांना मार्गदर्शन करण्यांत त्याला खूप आनंद होत असे. म्हणून तो त्या दिवशी घरी संध्याकाळच्या पुराणकथेची तयारी करण्यांत गर्क होता. संध्याकाळी जे कथानक श्रोत्यांना सांगायचे, त्याचा एकवार पुन्हां विचार तो करीत असे. त्यामुळें श्रोत्यांच्या शंका त्याला समाधानपूर्वक सोडवता येत.

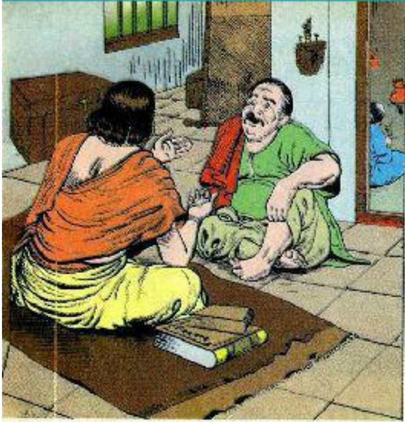
राघवची पत्नी सीता कापसाच्या वाती करीत असे. त्या विकून जी थोडीफार रक्कम हातांत येई, ती एका पेटींत जमवून ती सुरक्षित ठेवीत असे.

त्यांना तीन मुलगे होते. थोरला मुलगा कौशिक होता आणि त्याच्या कामात फारच हुशार होता. त्याची पत्नी कमला दिवसभर घरकामांत गुंतलेली असे. दुसरा मुलगा चांगल्यापैकी कारागीर होता. कुमारच्या पाठचा तिसरा मुलगा नरसिंह घरामागच्या मोठ्याथोरल्या बागेचे माळीकाम करीत होता. त्या बागेंत नुसतीस फळांची झाडे नव्हती, तर अनेक प्रकारच्या भाज्या व फुलांची झाडेही होती. त्याचे उत्पन्नही रोज चांगले येत असे. तो दिवसभर मेहनत करीत असे.

सारा गांव राघवचा संसार किती आदर्श आहे असं कौतुक करीत असे. बऱ्याच लोकांचे असे म्हणणें असते, कीं प्रत्येक घरांत जर अशी कामामधे व्यग्र असण्याची वृत्ती असली, तर घरांतल्या मंडळींमधें एकी असते व मनही शांत असते. एकमेकांविरुद्ध तक्रारी करण्याची फारशी वेळ येत नाही.

शेजारच्या गांवातल्या माधवचा परिवार याच्या अगदी विरुद्ध प्रकारचा होता. त्या घरांत रोज

किशन पुरोहित

सासूसुनेचे भांडण, भावाभावांच्यात कुरबूर होत होती. आणि हा रोजचाच प्रकार सर्वांना ठाऊक होता. एकदिवसदेखील माधव शांत मनाने घरांत बसूं शकत नव्हता.

राघव हा माधवचा दूरचा नातलग होता. माधवने राघवच्या संसाराबद्दल खूपवेळा चांगले ऐकलेले होते. घरांत इतकी माणसें मिळूनमिसळून राहूं शकतात आणि एखाद्या परिवारांत इतकी शांती व समाधान असूं शकते यावर माधवचा विश्वास बसत नव्हता. यामागचे काय रहस्य असावे, हे जाणून घेण्यासाठी तो आपली पत्नी सुलक्षणा हिच्यासह राघवच्या पोंचला. राघवच्या सर्व कुटुंबियांनी या दांपत्याचे मोठ्या प्रेमाने स्वागत केले. एक दिवस सर्वांनी मोठ्या आनंदात घालवला. दुसऱ्या दिवशी राघवने आपल्या प्रवचनाच्या तयारीला नेहमीसारखी सुरवात केली. त्यावर माधवने नाराजी दर्शवून म्हटले, "अरे, मी दोन दिवस तुझ्याबरोबर घालवावे म्हणून आलो आहे. दोन दिवस आपण दोघे बरोबर गप्पाटप्पा करूं. आणि सारा वेळ एकत्र घालवूं तुझे हे पुराण-प्रवचन तर रोजचेच आहे. आता हे बंद कर आणि सांग कीं आज आपण काय करायचं?" त्यावर हंसतच राघव उत्तरला, "सर्व प्राण्यांत सुस्त प्राणी म्हणजे मनुष्य! एकदा नियम सुटला आणि परिस्थितींत बदल झाला तर समजावे कीं तो वेळ व्यर्थ गेला. पुन्हां नियमित वागणें कठीण होऊं लागते. आपण वेळप्रसंग पाहून जरूर गप्पा मारूं या. पण आत्ता यावेळेला तशी कांही जरुरी आहे असं मला वाटत नाही. चला, आपण दोघे मिळून पुराणाचा अभ्यास करूं, त्यांतला अर्थ समजावून घेऊं. त्यामुळें मलाही उत्साह वाटेल आणि तुझा दृष्टीकोनही मला कळेल."

"पण मग मला तर वाटेल कीं तुझ्याकडे येऊन मी तुझा वेळ वांया घालवला, तुझ्या अभ्यासांत मी व्यत्यय आणला. यापुढें मी तुझ्याकडे येणार नाही कधी." जरा रुष्टावून माधव राघवला म्हणाला.

"माझ्या घरांत तुला असे वाटणार नाही. तू माझ्या कामांत व्यत्यय आणला आहेस असं तुला वाटणारच नाही. हे तुला स्वतःलाच यापुढें समजेल. चल, आता आपण दोघेही जरा पुराणाचा अभ्यास करायला बसूं या." राघवने शांतपणें त्याला उत्तर दिले.

दोघे मिळून पुराणाचा अभ्यास करायला बसले. माधवला प्रथमच लक्षांत आलं कीं पुराणांत इतका खोल व गंभीर अर्थ भरलेला आहे. त्याने नवे, तऱ्हेतऱ्हेचे प्रश्न राघवला विचारले. त्या सर्व प्रश्नांची उत्तरें राघवने समर्पक रितीने त्यांला दिली.

माधवला आता सत्य आणि वास्तव ज्ञान समजण्यास वेळ लागला नाही. तो म्हणाला, "यापुढें मी जेव्हां तुझ्या घरीं येईन तेव्हां पुराणांचा अभ्यास करायलाच येत जाईन. माझ्याकडे जेव्हांजेव्हां तू येशील, तेव्हां तुझ्याबरोबर ग्रंथ जरुर आणत जा." आंत घरामध्यें माधवची पत्नी सुलक्षणा, सीताला म्हणत होती, "या उतारवयांत आता या वाती कशाला वळत बसता आहात? उगीचच कां इतके कष्ट करीत बसायचं आपण? शांतपणें बसावं आणि उरलेले म्हातारपण आरामांत घालवावं." सीताने उत्तर दिलं, "अहो, मी तरूण होते तेव्हां घरांतलं सारं कामकाज मी पाहात होते. आत्ता तर आरामांत बसते आहे कीं! उगीचच नुसतं निरुद्योगी राहाण्यापेक्षां कांही उपयोगाचं काम हातांत असलं कीं बरं वाटतं."

"तुम्ही बसल्याबसल्या वाती वळत राहाता म्हणून तर तुमची सून तुमच्याशी बेफिकीरपणे वागते. नुसती बसूनच राहाते ती! तुम्हाला पाहिलं कीं उठून उभीदेखील राहाण्याचे नांव नको! स्वयंपाक करताना, घरांतली आवरासावर करताना, तुमचा सल्ला घेत नाही. तुमचं मत विचारण्याची जरूर आहे असं कांही तिला वाटत नाही. तुम्हाला ती परकी तर मानत नाही ना? तुम्ही या घरांतली मोठी मालकीण आहात आणि तुमचा मान राखायला हवा हे ती बहुतेक विसरून जात असावी!" सुलक्षणाने हातवारे करून मोठ्या ठसक्यांत सांगितलं.

त्यावर सीता नुसतीच किंचित हंसली, आणि म्हणाली, "सुरवातीला मलाही तसंच वाटायचं. शेजारीपाजारी मी सुनेच्या तक्रारी करत असे. तिला टोंचून बोलत असे. पण त्याने माझ्या मनांतली शांतता नाहीशी झाली. मी नेहमी अस्वस्थ आणि दुःखी राहूं लागले. माझ्या सुनेबद्दल माझ्या मनांत विरोधी भावना तीव्र होत गेल्या. त्यामुळें माझा रक्तदाब वाढला आणि मी वरचेवर आजारी पडूं लागले. तेव्हां वैद्यांनी मला सल्ला दिला कीं मी नुसतं बसून राहूं नये. कांहीतरी कामांत स्वतःला गुंतवलं पाहिजे. भरपूर रिकामपण असंल कीं माणसाच्या मनांत निरर्थक शंकाकुशंका येत राहातात. त्याच्या मनांत सैतान घर करून राहातो. आपणच कामांत गुंतलेलं असलं कीं दुसऱ्याच्या दुर्गुणांकडे लक्ष द्यायला वेळ मिळत नाही."

घरांत नांदणाऱ्या सुखशांतीचं रहस्य सुलक्षणाला आता समजून चुकलं.

